

## IZ SREDNJOVJEKOVNE PROŠLOSTI OTOKA LASTOVA

Josip Lučić, Zagreb

### Uvod

Otok Lastovo začudo još nema svoje potpune monografije. Njegovi malo veći sjeverni i zapadni susjedi mogu se pohvaliti da imaju prikazanu svu, gotovo svu ili za pojedina razdoblja potanko obrađenu svoju prošlost. Otok Korčulu proučio je V. Foretić,<sup>1</sup> Hvar i Vis poznati su po radovima G. Novaka,<sup>2</sup> nešto udaljeniji Brač obradio je D. Vrsalović.<sup>3</sup> Otok Lastovo čeka svoju povijest takvih opsega i sadržaja. Njegova povijest kao da se izgubila u dosad dobro proučenim velikim zamasima povijesti Dubrovačke Republike. Jedino je dobro poznata buna Lastovaca 1602—1606. Možda je razlog takvu stanju historiografije o Lastovu njegov položaj. Otok je bio najudaljeniji dubrovački državni posjed, izvan dometa temeljnih i neposrednih tokova dubrovačke povijesti. U općim shemama i sklopovima više se posvećivala pažnja povijesti samog Dubrovnika kao grada. Istraživanja su se usmjeravala na njegove pomorske, diplomatske, kulturno-povijesne i druge dimenzije. Nije se uvijek davala potrebna pozornost prošlosti teritorijalnih dijelova Dubrovačke Republike. Unatoč takvim smjerovima dubrovačke historiografije ipak su se javljale i monografije o pojedinim njegovim teritorijalnim dijelovima koje su obuhvaćale dulja ili kraća razdoblja.<sup>4</sup>

<sup>1</sup> V. Foretić, Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420, Zagreb 1940.

<sup>2</sup> G. Novak, Hvar kroz stoljeća, Zagreb, 1960. — isti: Vis I, Zagreb 1961.

<sup>3</sup> D. Vrsalović, Povijest otoka Brača, Supetar, 1968. *Brački zbornik* sv. 6.

<sup>4</sup> Usp. N. Zv. Bjelovučić, Povijest poluotoka Rata (Pelješca), Split 1921. — P. Glunčić, Iz prošlosti grada Stona XI—XIX v., *Spomenik SAN* III, Beograd 1961. — V. Foretić, Kroz prošlost poluotoka Pelješca, *Spomenica Gospe anđela u Orebićima* 1940—1970, Omiš 1971, 251—326. — I. Fisković, Kulturno-umjetnička prošlost Pelješkog kanala, Split 1972. — V. Lisičar, Lopud, historički i savremeni prikaz, Dubrovnik 1931. — isti: Koločep nekoć i sada, Dubrovnik 1932. — isti: Tri dubrovačka otočića (Daksa, Sv. Andrija i Ruda). — R. Grujić, Konavli pod raznim gospodarima od XII do XV veka, *Spomenik SAN* 66, Beograd 1926. — J. Lučić, Prošlost dubrovačke Astoreje, Dubrovnik 1970. — isti: Stjecanje, dioba i borba za očuvanje Dubrovačkog primorja, *Arhivski vjesnik* XI—XII, Zagreb 1968—1969. — isti: Prošlost elafitskog otoka Šipana (do 1300), *Starohrvatska prosvjeta*, serija III, sv. 10, Zagreb 1968, 93—163. — A. Marinović, O postanku i historijskom razvitku Cavtata, *Vojnoistorijski glasnik* 1, Beograd 1971, 109—144, i drugi.

Lastovo ipak nije u potpunosti ispalo iz tog trenda koji je nadahnjivao istraživače dubrovačke prošlosti. O njemu se nađe podataka i cijelih poglavlja u starijih dubrovačkih povjesničara. Ipak prvu veću raspravu o Lastovu u srednjem vijeku napisao je 1939. G. Čremošnik.<sup>5</sup> On konstatira da je Lastovo najizloženiji ogranak Balkanskog poluotoka, koji je često mijenjao političke gospodare do početka XIV st. Tek od tog stoljeća mogu se potanko pratiti zbivanja i događaji na tom otoku. Autor je, naime, pored građe koja je objavljena u diplomatskim zbornicima, pronašao dosta privatnopravnih isprava i objavio ih. One su važne jer su, kako ističe, sačuvale bogatu nomenklaturu; sadržavaju najstarije privatnopravne dokumente s našeg teritorija; čuvaju ostatke starodalmatinskog romanskog jezika; osvjetljavaju političku i kulturnu povijest Lastova do u najmanje sitnice. Čremošnikova slika lastovske srednjovjekovne povijesti je slijedeća:

Lastovo je naselio onaj val Slavena koji je pokrio Balkanski poluotok južno od crte sjeverna Dalmacija—Osijek—Bačka, ali tako da stoji u tijesnoj etničkoj vezi s ostalim današnjim slavenskim područjem. To zaključuje po zapisanoj toponomastici i onomastici, osobito prema nazivima Kosovo i Kruševo. Izgleda da Lastovo najprije priznaje bizantsku vlast, jer Konstantin Porfirogenet izričito napominje da nije pod Neretvanima. Dokaz te vlasti, za autora, jest ostatak naziva »gonjaj« koji je mogao doći na Lastovo iz Zadra, upravnog središta bizantske Dalmacije. Godine 998. dužd Petar II Orseolo ruši grad Lastovo i protjeruje stanovnike u unutrašnjost otoka. Otada dugo nema spomena o Lastovu. Pojedini povjesničari uklapaju Lastovo u domenu Časlavljeve države (X st.), kao npr. St. Stanojević. F. Šišić pretpostavlja da je u XI st. u sastavu dukljansko-srpske države. Izgleda da je neko vrijeme bio pod hrvatskim kraljevstvom jer u XIII st. (g. 1221) papa dosuđuje Lastovo krčkim knezovima. O njihovoj stvarnoj vlasti nad otokom nema podataka. Ne zna se nije li papa ustupio krčkim knezovima samo neka prava na otoku koja nisu imala stvarnu podlogu.

U XIII st. Lastovo dolazi pod vlast Srba, da bi se u polovici istog stoljeća priključilo Dubrovniku. Autor potcrtava kako nema neposrednih dokaza da je Lastovo potpalo i bilo pod Srbijom. Zato se poziva na tradiciju i neke indirektno indicije. Naime prema dubrovačkim kroničarima i povjesničarima Orbiniju, Lukareviću, Rastiću itd. srpski kralj Krapalo (to je Uroš I, 1243—1276) prodao je Lastovo Dubrovčanima. Kasnije za Milutina (1282—1321) Lastovčani su tražili da se vrate pod raške vladare što Dubrovčani nisu dopustili.

Na Lastovu se 1285. spominje župan (Bogdanus filius *juppani* Dessislavi de Lagusta). Tu titulu, prema Čremošniku, dobio je od raških vladara. Osim tih župana na Lastovu se nalaze i neki svećenici koji, kako misli autor, ne pripadaju latinskom, tj. rimokatoličkom kleru. Oni naime nose narodna imena i imaju obitelji sa sinovima i kćerima. Ti su svećenici bili na Lastovu i notari (pisari) koji — prema dokumentu iz 1303 — pišu navodno ćirilicom (instrumentum sclavonicum). Zaključak je autorov da su Lastovci imali crkvenu

<sup>5</sup> G. Čremošnik, Notarske listine sa Lastova, *Spomenik SAN XCI* (70), Beograd 1939, 3—61.

liturgiju slavenskog obreda, a ćirilsko pismo. Iz te srpske vlasti Lastovo je prešlo pod Dubrovnik vjerojatno šezdesetih godina XIII stoljeća, kupnjom ili darovanjem. Autor upozorava da dubrovački statut jasno kaže da se Lastovo dobrovoljno predalo Dubrovniku i da su Dubrovčani, prema jednoj ispravi, već 1240. nastojali da Lastovo dođe pod njihovu vlast.

Kad se Lastovo predalo Dubrovniku, sporazumjeli su se o nekim obostranim obvezama. Dubrovčani će poštivati stare lastovske običaje. Oni se, međutim, kasnije toga ne drže nego ih ukidaju. U prvom redu, kaže autor, nema više slavenskog bogoslužja, ni slavenskog notarijata. Dubrovnik postepeno ukida lastovsku autonomiju, tako da otok potkraj XIV st. gubi pravo na svoje »stare običaje« (antiquas consuetudines).

Lastovo je naprotiv moralo dosljedno izvršavati svoje obveze prema dubrovačkom knezu; davati desetinu svih agrarnih i stočarskih proizvoda; polovicu sudskih globa udarenih za krivična djela; slati stanovit broj sokolova (vjerojatno 6) i zečeva (oko 200); žena kojoj se dokaže preljub postaje robinja kneza; knez uživa stanovit prihod od školjeva koji se daju otočanima na upotrebu putem javne dražbe. Dubrovačka vlada predala je upravu nad Lastovom svom knezu. On ju je prenio na svog zamjenika obično zvanog knez (comes) ali i namjesnik, zamjenik (vicarius, vicecomes). Lastovski knez morao je davati godišnje dubrovačkom knezu određenu svotu novca zato što upravlja i vlada mjesto njega. Budući da su se lastovski knezovi, dok su upravljali otokom, nastojali obogatiti, udarali su visoke dažbine i novčano isisavali stanovnike. Zbog toga se, pretpostavlja autor, god. 1308. utvrdila određena stalna plaća lastovskom knezu u visini 225 perpera. Lastovski knez bio je najviši sudski i upravni činovnik. Stranke su imale pravo priziva na dubrovačkog kneza ako nisu bile zadovoljne presudom izrečenom na otoku. Godine 1310. Lastovo je dobilo svoj statut. Prije njega sudilo se i upravljalo prema lastovskom običajnom pravu.<sup>6</sup>

Čremošnik je prvi iznio niz novih, nepoznatih detalja iz ranije srednjovjekovne povijesti Lastova. Izgleda da je bez potrebe robovao i bio pod stanovitim tadašnjim političkim utjecajem. Stoga je potrebno upozoriti na neke njegove prenatlažene, zbog toga čak i nedovoljno argumentirane postavke. One zapravo i nisu točne. Na primjer, njegove tvrdnje o pripadnosti Lastova u XIII st. raškoj državi Nemanjića, a ni izlaganje da su tamo bili srpski, pravoslavni svećenici koji su se služili ćirilicom ne mogu se dokazati, pa zato ni prihvatiti.

Pozivanje na tradiciju, tj. na pisce Orbinija, Lukarevića i Rastića, koji pišu da su Dubrovčani dobili od kralja Krapala (tj. Uroša I) Lastovo, nema potvrde ni u kakvom prvorazrednom izvoru i dokumentu. Ti su povjesničari to zapisali zacijelo pod dojmom kasnijih dubrovačkih kupovina teritorija Pelješca i Stona, Primorja i Konavala. Postojanje župana na Lastovu ne može biti dokaz političke pripadnosti otoka Srbiji. Župan je toliko općeslavenski pojam, konkretno čast i dužnost da se ne može utisnuti kao znak, simbol jedino raške vlasti. U XII i XIII st. župani postoje i javljaju se u Hrvatskoj, Bosni, Lici, Sloveniji, Splitu, Kninu, zatim od izvora Save i Drave do Primorja i

---

<sup>6</sup> O svemu tom Čremošnik, n. dj. 3—12.

drugdje.<sup>7</sup> Izraz »instrumentum sclavonicum« ne označuje ćirilicu. U XI st. »sclavonicum vulgare« označuje u Dalmaciji — a Lastovo spada u njenu sferu — hrvatski jezik.<sup>8</sup> U crkvenom značenju izraz »lingua sclavinica« u X st. odnosi se na hrvatski jezik i glagoljanje.<sup>9</sup> Isto je tako i u XI st. »sclavonica lingua« oznaka za glagoljicu,<sup>10</sup> kao što je »sclavonice« odnosno »sclavice« oznaka za hrvatski jezik.<sup>11</sup> Ni u jednom zapisu bilo koje i kakve vrijednosti, a još manje u nekom sigurnijem i jačem izvoru nije zabilježeno da je Lastovo pripadalo nekoj pravoslavnoj eparhiji; da je bilo u organizaciji ili administraciji pravoslavne crkve; da je tamo bio istočni obred. Ne postoji spomenik na kamenu ili papiru na Lastovu napisan ćirilicom. Narodna imena svećenika na Lastovu mogu pripadati glagoljašima. Postojanje svećeničkih obitelji na Lastovu zacijelo je znak nedovoljnog nadzora katoličkog biskupa nad svojim podređenim župnicima i svećenicima koji su imali djecu.<sup>12</sup> Nijedan dubrovački analist i kroničar nije zabilježio da je dubrovačka vlast ikad »prekrštavala« Lastovce nakon njihova priključenja Dubrovniku, niti su nađeni ikakvi ostaci pravoslavnog kulta među lastovskim crkvicama i drugim vjerskim objektima.

Tvrđnje dakle Čremošnikove o pripadnosti Lastova u XIII st. raškoj državi i upotrebi ćirilice nisu uvjerljive, pogotovu što dubrovački statut izričito kaže da Dubrovčani nisu kupili ni dobili na dar Lastovo od bilo koga, nego da se ono dobrovoljno priključilo Dubrovniku. Zasluga je ipak Čremošnikova da je prvi potanko obradio neka područja lastovske povijesti.<sup>13</sup> On je pokrenuo problem političke pripadnosti Lastova do dolaska pod vlast Dubrovnika. Kasniji istraživači prošlosti tog otoka nisu zaobilazili to pitanje.

M. Lucianović<sup>14</sup> pretpostavlja da su Neretvani naselili Lastovo otjeravši odatle rimsko stanovništvo. Otada, uz mali prekid u pol. X st., dugo su ga

<sup>7</sup> Vl. Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik, Zagreb 1908—1922, 1724, pod »župa«.

<sup>8</sup> Usp. ispravu Petra IV Krešimira samostanu Sv. Krševana u Zadru kojom on 1069. daruje otok Maun, J. Stipišić — M. Šamšalović, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae I*, Zagreb 1967, 113.

<sup>9</sup> *ibidem* 32, 34.

<sup>10</sup> F. Rački, *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Zagreb 1877, 204.

<sup>11</sup> *ibidem* 88, 146.

<sup>12</sup> U Dubrovniku je potkraj XIII i u početku XIV st. bilo uobičajeno da neki katolički svećenici imaju djecu. Tako je god. 1300. neki Ivan Tolimirov iz Bara, svećenik darovao svojoj ljubavnici, s kojom je imao djecu, kuću da bude njena i njihove djece. Ukoliko ona prijeđe drugom ljubavniku, gubi kuću. »Presbiter Johannes Tolimiri de Antibarò domum de lignaminis in territorio Mathie de Mence... do Desse Polinar et heredibus suis quos habet ipsa necum... dicta domus sit meorum heredum quas habeo secum... Et si vero predicta Dessa non fuerit continens (sic) et fecerit viam ad alium amasium, volo quod nichil habeat focem de dicta domo.« Praec. rectoris 2, 21 u *Historijskom arhivu u Dubrovniku*. Isto tako svećenik Andrija de Zanso ima god. 1301. sina Dominka. *Ibidem* fol. 60. O drugim slučajevima da katolički svećenici u to doba u Dubrovniku imaju djecu usp. G. Čremošnik, *Spisi dubrovačke kancelarije I, Zapisi Tomazina de Savere 1278—1282*, Zagreb 1951, br. 18, 171, 402, 522. i dr. (Kratice: Čremošnik, Spisi)

<sup>13</sup> Usp. i njegovu raspravu »Notarijat Lastova u srednjem veku« *JIČ V*, sv. 1—2, Beograd 1939, 40—103.

<sup>14</sup> M. Lucianović, Lastovo u sklopu Dubrovačke Republike, *Analitičko historijskog instituta JAZU III*, Dubrovnik 1954, 253—295.

držali. Za tvrđavu koju je osvojio Petar Orseolo g. 998. tvrdi da je bila na mjestu današnje tvrđave Kaštel iznad Lastova. Upozorava da je Lastovo 1185. teritorijalno pripadalo katoličkoj, hvarskoj biskupiji, premda je na njemu bilo, kako hoće Čremošnik, svećenikâ slavenskog obreda i sa slavenskim osobnim imenima. Tvrdnju da su raški vladari prodali ili darovali Lastovo dubrovačkoj komuni u XIII st. odbija pozivom na Statut u kojem izričito piše da se Lastovo dragovoljno predalo Dubrovniku. Ističe zanimljivu misao da su raški vladari eventualno mogli prodati samo pravni naslov nad otokom, dok je posjed otoka pripadao samim Lastovcima.

Lucianović gotovo iz zaborava vadi tvrdnju S. Razzija da je Lastovo u XIII st. pripadalo templarima i da su ga nakon njih preuzeli ivanovci s Roda. Navodeći I. Kukuljevića, ne odbija u cijelosti tu tradiciju. Upozorava, međutim, da je ipak čudnovato što se o pripadnosti Lastova templarima, odnosno ivanovcima nije sačuvala nikakva predaja, te da i ne postoji samostan ili neka druga građevina koja bi dokazivala dolazak ili vlast templara (ivanovaca) na Lastovu.

V. Foretić je god. 1940. prvi put pisao o političkoj pripadnosti Lastova prije njegova dolaska pod Dubrovnik.<sup>15</sup> Proučavajući iscrpno povijest otoka Korčule usput se zadržavao i na nekim povijesnim pitanjima susjednog Lastova. Po njegovu mišljenju Lastovo i Korčula su u VII i VIII st. pod Bizantom kao dio Dalmacije. Kasnije, u drugoj pol. X st., Lastovo naseljuju Neretvani, jer je ono njihovo u doba vojne Petra Orseola na Dalmaciju. Lastovo je, ako je zaista bilo pod Venecijom, zaključuje dalje Foretić, ostalo kratko vrijeme pod njenom vlašću. U XI st. otok je pod Zahumljem. Nakon 1180. dolazi pod ugarsko-hrvatskog vladara. U prilog te činjenice poziva se na crkveni sabor u Splitu 1185. na kojem je odlučeno da Lastovo i Korčula budu u sastavu hvarske biskupije. Budući da se u srednjem vijeku crkvene granice često poklapaju s političkim, očito je da Lastovo i Korčula nisu u tome izuzetak. Iz istog razloga oni su i u XIII st. — isprava pape Honorija III iz 1221. kojom se između ostalog Lastovo i Korčula daruju krčkim knezovima — u sastavu te države. Autor pri tom navodi mišljenja i drugih pisaca o toj ispravi (G. Novaka, B. Gušića i A. V. Solovjeva). Dubrovčani su oko 1240. pokušali zagospodariti Korčulom, Lastovom i Mljetom, ali nisu uspjeli.<sup>16</sup> Autor se kasnije opet vraća na prošlost Lastova. U sažetom prikazu povijesti otoka u Pomorskoj enciklopediji<sup>17</sup> piše da je Lastovo pripadalo Zahumlju u X st. Kratko vrijeme zauzimaju ga Mlečani vojnom Petra II Orseola, da bi u XI i XII st. bilo »uglavnom u sklopu Zahumlja«. Godine 1185. ušlo je u sastav ugarsko-hrvatske države, da bi se uskoro nakon god. 1221. vratilo pod Zahumlje. Budući da je Zahumlje tada bilo pod Nemanjićima, Lastovo priznaje njihovu vlast. Dubrovčani su tijekom XIII st. težili steći Lastovo. Ono im se oko 1252. dobrovoljno predaje uz uvjet da sačuva svoju autonomiju. Autor uglavnom veže političku pripadnost Lastova uza Zahumlje. Novo je što se odlučuje za god. 1252. kao prelomnu u povijesti Lastova, tj. kad se ono priključuje Dubrovniku.

---

<sup>15</sup> Foretić, Otok Korčula, 25—58.

<sup>16</sup> n. dj. 25. i dalje.

<sup>17</sup> V. Foretić, Lastovo, Pomorska enciklopedija 4, Zagreb 1957, 616—617.

Zabilježiti ćemo usput nekoliko drugih mišljenja o političkoj pripadnosti Lastova u srednjem vijeku. Prema K. Jirečku Lastovo je u X st. pod Neretvanima, da bi se u XIII st. (prije 1272) dragovoljno predalo Dubrovčanima.<sup>18</sup> F. Šišić pretpostavlja da je Lastovo zajedno s drugim otocima u VII i na početku VIII st. pod Bizantom. U X st., oko 950, ono pripada Zahumljanima, da bi potkraj stoljeća, u doba Petra II Orseola, bilo neretvansko.<sup>19</sup> Stj. Srkulj ucrtava Lastovo u IX st. (god. 870) i u X st. (god. 928) pod Zahumlje, da bi ga oko 950. prikazao neretvanskim. Drži da je u XI st. (god. 1080) pod Raškom, a u XII st. (god. 1102) pod Dukljom. U XIII st. (god. 1227) označeno je kao srpsko.<sup>20</sup> U »Historiji naroda Jugoslavije« I<sup>21</sup> Lastovo i Korčula su u doba Petra Orseola neretvanski. D. Mandić smatra da su Neretvani već u VIII st. naselili Lastovo, jer je Bizant bio slab da se brine za svoje posjede na Jadranu.<sup>22</sup> P. Skok se domišlja da Lastovo u X st. nije neretvansko, nego da je ili pod Bizantom ili Venecijom. Ako ono nije u njihovu posjedu, oni ga barem nastoje steći da bi mogli nadzirati Neretvane na Jadranu. U etničkom pogledu—Lastovo mu je naseljeno Hrvatima.<sup>23</sup>

Vlada dakle prilična neujednačenost mišljenja o političkoj pripadnosti Lastova do druge polovice XIII st. Autori su prisiljeni da se različito domišljaju i pretpostavljaju kome je ono pripadalo, tko nad njim vrši vlast i sl. Uzrok tome jest upravo porazan nedostatak izvora o Lastovu od VII do XIII st., s pomoću kojih bi se moglo doznati nešto sigurnije o njegovoj prošlosti. Dapače i oni rijetki dokumenti iz XIII st. nisu uvijek jasni po svojem sadržaju. Tek kad je Lastovo u drugoj pol. XIII st. došlo pod Dubrovnik i kad se počela voditi dubrovačka kancelarija, urednije čuvati privatnopravni spisi lastovske kancelarije, povijest otoka Lastova bit će poznatija.

U posljednjih nekoliko desetljeća povjesničari su se obazreli i na druge grane lastovske prošlosti, a ne samo političku. Dragan Roller obradio je agrarno-proizvodne odnose.<sup>24</sup> Premda se u prikazu srednjovjekovne prošlosti Lastova držao prikaza Čremošnikova, ipak ne podupire u svemu tijek njegova izlaganja. Roller iznosi zanimljivu misao da je Lastovo uživalo stanovitu autonomiju bez obzira na to da li je prilikom dobrovoljnog pristupanja Dubrovniku u XIII st. bilo pod vrhovnom vlašću Srbije ili ne. Na taj ga zaključak nuka činjenica da je Lastovo dugo zadržalo autonomiju u sklopu Dubrovačke Republike. Prema njegovu daljnjem zaključivanju Lastovo je uživalo autonomiju, jer je bilo siromašno i imalo malo stanovništva. Iako su imali dobre uvjete za poljoprivredu, Lastovci nisu u punoj mjeri iskoristili plodnost tla, jer su

<sup>18</sup> K. Jireček, *Istorija Srba I*, Beograd, 1952, 118, 179. — isti; *Trgovački putevi i rudnici Srbije i Bosne u srednjem vijeku*, *Zbornik K. Jirečeka I*, Beograd 1959, 224, 240.

<sup>19</sup> F. Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925, 282—283, 452, 457.

<sup>20</sup> S. Srkulj, *Hrvatska povijest u devetnaest karata*, Zagreb 1937, karte br. 6, 7, 8 i 9

<sup>21</sup> *Historija naroda Jugoslavije I*, Zagreb 1953, 53.

<sup>22</sup> D. Mandić, *Rasprave i prikazi iz stare hrvatske povijesti*, Rim 1963, 388.

<sup>23</sup> P. Skok, *Slavenstvo i romanstvo na Jadranskim otocima I*, Zagreb 1950, 219—221.

<sup>24</sup> D. Roller, *Agrarno-proizvodni odnosi na području dubrovačke republike od XIII do XV stoljeća*, Zagreb 1955.

bili udaljeni od tržišta. Zbog toga dubrovačka vlastela nisu pokazivala jači interes za taj mali otok, jer nisu iz njega mogla vući dobit.<sup>25</sup> U pogledu gospodarskih, agrarno-proizvodnih odnosa, prema autoru, na cijelom otoku postoji privatno zemljišno vlasništvo ratara s Lastova. Oni su preko svoje općine sprečavali da zemlja prelazi u ruke nekog vlasnika izvan otoka. Stoga su svojim Statutom zabranili prodaju svih nekretnina strancima. Zemlja se smjela prodavati samo starosjediocima pod uvjetima reguliranim Statutom. Kako ne bi poraslo crkveno vlasništvo, ograničili su, zapravo zabranili gomilanje zemljoposjeda u rukama crkve. U takvim uvjetima privatnog vlasništva Roller tek u XIV st. pronalazi rijetke primjere davanja zemlje drugima na obradu u novčani zakup. Isto su tako rijetki slučajevi lociranja seljaka na zemlju da je obrađuju na polovicu prihoda, tj. u naturalni zakup.

Roller na kraju zaključuje da su Lastovci bili slobodni seljaci; da se tu nije pojavio proizvodni odnos zvan kmetinstvo; da je bila razvijena obrada zemlje u vlastitoj režiji bilo da je seljaci sami obrađuju, ili uz pomoć najmljene radne snage (među koju ubraja i vjerojatne robove); tada se zemlja nije u većoj mjeri davala u obradu na naturalnu rentu, tj. na polovicu, niti u novčani zakup. Lastovci su se bavili poljoprivredom, stočarstvom, vinogradarstvom i ribarstvom. Premda se od pol. XIV st. u Dubrovniku razvija trgovina i pomorstvo, Lastovci se nisu u većoj mjeri bavili tim granama gospodarstva.<sup>26</sup>

Onomastiku, toponomastiku i antropomastiku, tj. nazive mjesta i imena i prezimena ljudi na Lastovu sa suvremenim pristupom istraživanja izvršio je Petar Šimunović<sup>27</sup> pri čemu je u mnogo čemu ispravio inače standardno djelo P. Skoka o toponomastičkim pitanjima naše obale, posebno Lastova.<sup>28</sup> Šimunović odbija Skokovo povezivanje naziva Lastovo s imenicom srednjeg roda ostrvo s primjedbom da se ta imenica ne javlja ni kao apelativ, ni kao toponim na jadranskom području. Ističe naprotiv da se za Lastovo javlja kao supstitut izraz Veli otok. Podrijetlo imena Lastovo autor izvodi iz kjetika lastovski preko naziva Lasta. Konstatira da se toponimi Kruševo i Kosovo javljaju na širem području od onog u Čremošnika i da zato padaju zaključci koje je on na temelju njih izvodio. Upozorava da se vlast dukljanskih i srpskih vladara nad Lastovom ne može dokazivati imenima svećenika, slavenskim bogoslužjem i ćirilskim pismom jer se te pojave još odranije nalaze na drugim dalmatinskim otocima. Za postojanje titule župan ne dolazi pak u obzir samo Srbija kao njen začetnik.

Autor je prilično iscrpio srednjovjekovnu toponomastiku i ubicirao je. Time je olakšao rad drugim istraživačima. Autor vidi da se u lastovskom polju nalazi 70% toponima. Tu činjenicu tumači težnjom Lastovaca da zadrže svoj sitnovlasnički posjed. Naglašava da su zbog jezične i geografske perifernosti lastovski toponimi hrvatskiji od bilo kojih drugih na našim otocima. Za naziv mjesta Ubli pronašao je potvrde na širem slavenskom području pa ga povezuje uz vodu, izvor vode da protumači njegov postanak.

---

<sup>25</sup> ibidem 159—161.

<sup>26</sup> ibidem 161—165.

<sup>27</sup> P. Šimunović, Onomastičko istraživanje otoka Lastova, *Filologija* 6, Zagreb 1970, 247—264 s kartom.

<sup>28</sup> Skok, n. dj. 219—229.

Stanoviti nedostaci u dosadašnjih istraživača lastovske toponomije potjecali su između ostalog i iz toga što te osobe nisu bile na Lastovu, te nisu izvorno čule izgovor pojedinih naziva mjesta i vidjele teren. Autor je izbjegao taj propust. Boravio je nekoliko dana na Lastovu. Zato je mogao dati točnije oblike i nazive pojedinih lokaliteta. Npr. otok Kopist se često pogrešno u literaturi i specijalkama ucrtava kao Kopište. Zbog te pogreške doveli su ga u vezu s poganskim kultom, što nije točno. Otočić Prežba ušao je u literaturu kao Priještap, odatle i netočno tumačenje njegove etimologije. Uvala Mrca dosad je zapisivana kao Mrka, a školj Mrtac etimološki su netočno povezivali sa mrtvac, a ne s biljkom mrča (*Myrtus comunis*). Otočić Vlašnik spominje se i kao Vlasenik, što otežava tumačenje podrijetla od imenice vlak (vrsta mreže i način izvlačenja mreže). Uvala Hrvatska preimenovana je u specijalkama u Frevarska. Nori hom zabilježen je kao Novi hum. Pjevor je zapisivan kao Prijevori i njegovo značenje tumačeno s glagolom vreti. Po autoru treba ga povezati s »verati«. Sve te i druge ispravke i novosti učinio je autor ucrtavši na karti svoja opažanja i dopune.<sup>29</sup>



CRKVICA SV. LUKE — NAJSTARIJI SREDNJOVJEKOVNI OBJEKT  
NA OTOKU LASTOVU

<sup>29</sup> Nerado upozoravam da je lokalitet Zlopolje u autorovoj karti omaškom ucrtan na mjestu Zegovo. Zlopolje je na jugoistoku otoka.



Od ostalih pogleda na povijest Lastova možemo izdvojiti iscrpnu obradu kulturno-povijesnih spomenika koju je učinio C. Fisković.<sup>30</sup> Po njegovu mišljenju preromanički i ranosrednjovjekovni spomenici na Lastovu jesu crkvice: srušeni Sv. Petar (ranosrednjovjekovni); Sv. Luka (preromanički); Sv. Cibrijan (vjerojatno preromanički), i ruševine crkvice na otočiću Sušcu iz XII st. Podržava mišljenje da je današnji Kaštel vjerojatno na onom mjestu gdje je bila utvrda koju je srušio Petar II Orseolo.<sup>31</sup>

Neki su povjesničari dovodili na Lastovo benediktince koji bi navodno imali ovdje samostan. I. Ostojić je suzdržljiv. Ne prihvaća tvrdnju nazivajući je dvojbom.<sup>32</sup>

O Lastovu postoji dakle raštrkana literatura iz koje se može dobiti uvid u njegovu prošlost. G. Čremošnik pokušao je prikazati političku povijest, D. Roller gospodarsku, P. Skok i P. Šimunović dali su toponomastički pregled, a C. Fisković kulturno-povijesni profil. Ostali su autori usput uklapali Lastovo u svoja istraživanja koliko je to zadiralo u njihovu problematiku i bilo potrebno da se objasne neka pitanja. Budući da su od Čremošnikova rada prošle 34 godine, potrebno je vidjeti da li se i danas njegove tvrdnje mogu u cijelosti održati pogotovo kad se javljaju gledišta o dugoj autonomiji Lastova. Isto je tako nužno zaokružiti Rollerova istraživanja potpunijom upotrebom arhivske građe iz XIII st. Zbog toga sam se prihvatio da iznesem nekoliko pogleda na srednjovjekovnu prošlost Lastova s težištem na razdoblju od VII do kraja XIII st. služeći se objavljenom<sup>33</sup> i neobjavljenom građom,<sup>34</sup> upotpunjenom podacima starijih dubrovačkih pisaca i rezultatima povijesne literature.

## I

### POLOŽAJ LASTOVA I OPĆI ZEMLJOPISNI PODACI

Da bi se dobila što zornija slika starije srednjovjekovne povijesti Lastova, opisat će se položaj otoka i iznijeti najopćenitiji zemljopisni podaci. Pri tom će se prekoračiti granica XIII st. Posegnut će se, osim za starijim podacima, i za najsvježijim statističkim brojkama.

Otok Lastovo s Palagružom i Visom ubraja se u naš najmaritimniji prostor. Lastovo obuhvaća površinu od 3 860 ha s opsegom od 46,40 km.<sup>35</sup> Zajedno

<sup>30</sup> C. Fisković, Lastovski spomenici, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 16, Split 1966, 5—152. — On je pri tom upozorio i na pretpovijesne spomenike, kao i na one iz predslavenskog razdoblja. — U novije vrijeme poduzimao je istraživanja iz lastovske prapovijesti i protopovijesti prof. dr. VI. Miroslavljević iz Zagreba.

<sup>31</sup> n. dj. 48—53, 87—88, 107.

<sup>32</sup> I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, II, Split 1964, 473, 547.

<sup>33</sup> T. Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae III—VIII*, kratica SCD, — Čremošnik, Spisi. I drugi objavljeni izvori.

<sup>34</sup> Svi arhivski ispisi vađeni su iz notarskih knjiga XIII st. *Historijskog arhiva u Dubrovniku*. To su: *Diversa cancellariae*, sv. 1—3 (kratica DC), *Praecepta rectoris* 2 (kratica PR), *Testamenta* 1, 2 (kratica Test). — U kolovozu 1973. proboravio sam nekoliko dana na Lastovu. Financijsku pomoć pružio mi je *Institut za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu*.

<sup>35</sup> J. Riđanović, *Prirodno-geografske značajke otoka Lastova*, *Geografski glasnik*, 33—34, Zagreb 1971—1972, 159—166.

pak s otocima koji mu pripadaju pokriva 5 302 ha.<sup>36</sup> Pripada južnodalmatinskoj otočnoj skupini zajedno s Korčulom i Mljetom.<sup>37</sup> U literaturi se ističe njegov izuzetno važan položaj. S pomoću otoka Lastova koji se smjestio između Visa i Boke kotorske nadzire se put i promet između južne i srednje Dalmacije. U tome leži njegovo strateško značenje. K tome se dodaje da je veoma prikladan za promatranje pučine i prolaze brodova; zatim kao sidrište u slučajevima havarije i opskrbno mjesto za brodove.<sup>38</sup> Moramo ipak naglasiti da je Lastovo steklo veće strateško značenje tek u novom vijeku. U srednjem vijeku ono nema i ne igra onakvu ulogu kao Vis, Hvar i Korčula. Ti otoci sa svojim lukama kudikamo više odskaču u prometu i pomorskom značenju na Jadranu. Brodovi su se u srednjem vijeku u svojoj ruti radije držali Pelješkog i Korčulanskog kanala, nego se približavali Lastovu, koje je na rubu jadranskog otočja i brodili Lastovskim kanalom. Nije bilo čak dovoljno jakog prometa ni između Lastova i susjedne talijanske obale, posebno Monte Gargana. Jedan od razloga tog izbjegavanja Lastova u srednjem vijeku mogao bi biti što je plovidba Lastovskim kanalom prilično opasna zbog njegove prostorno-fizičke otvorenosti prema istoku i zapadu. Zbog te širine i prirodne nezaštićenosti ovuda se razmahuju bura, jugo i maestral, koji prijete plovidbi.<sup>39</sup>

Lastovo nije razveden otok. Indeks njegove razvedenosti je 2,10. Po toj brojci nalazi se na posljednjem mjestu među našim otocima.<sup>40</sup> Unatoč slaboj razvedenosti ima nekoliko zgodnih luka i pristaništa. U tome su prikladnije južna i zapadna obala otoka nego sjeverna i istočna. Obale su prilično strme. Na nerazvijenom dijelu otoka obala se hridinasto uzdiže, pa je zato neprikladna za pristajanje i kotvljenje brodova. Na južnoj strani prostro se širok zaljev od rta Skriževo do rta Velje more. U njega se mogu skloniti brodovi i najvećeg gaza za jakog nevremena. Stvarno sidrište i luka otoka jest Velje jezero na zapadnom dijelu. U njemu je glavna luka Ubli. Prikladna su sidrišta još i Kremena i Jurjeva luka. Najzaštićeniji je prostor za brodove oko otočića Makarca u Veljem jezeru. Luka Malo jezero, koja je odijeljena od Veljeg mostom, pruža zaštitu brodovima kad praši bura. Premda na sjevernoj obali ima dosta uvalica, dražica i rtova, ona — budući da je strma — nema vrijednosti za pomorstvo. Ipak, na toj se strani manji brodovi mogu vezati u pristaništima: Zaklopatica, Lučica i pristan Sv. Mihajlo. Lučica je luka mjesta Lastovo.<sup>41</sup>

<sup>36</sup> M. Farac, Otok Lastovo. Prilog poznavanju naših otoka. (Diplomski rad u Geografskom institutu Prirodno-matematičkog fakulteta u Zagrebu), Zagreb 1960, 2.

<sup>37</sup> A. Forenbacher, Otok Lastovo. Biljno-geografska studija, p. o. *Rud JAZU* 185, 1911, 49. — V. Rogić, Lastovo, Enciklopedija Jugoslavije, 5, Zagreb 1952, 473. — I. Rubić, Naši otoci na Jadranu, Split 1952, 127.

<sup>38</sup> Rubić, n. dj. 135.

<sup>39</sup> O teškoćama plovidbe Lastovskim kanalom zbog vjetrova, usp. M. Friganović, Lastovski kanal, Pomorska enciklopedija 4, Zagreb 1957, 618. — I danas je opasno izlaziti iz lastovskih luka kad počne jugo. Isto tako teško mu se približiti kad zaigraju vjetrovi oko njega i uskomeša se more.

<sup>40</sup> Najrazvedeniji je Dugi otok s indeksom relativne razvedenosti 4,56. Slijede: Hvar s 4,08, Lošinj 3,73, Pag 3,71, Cres 3,50 itd. — Usp. Friganović, Prirodno-geografske značajke, 167.

<sup>41</sup> B. Rogić, Lastovo, Pomorska enciklopedija 4, Zagreb 1957, 615—616.

Lastovu pripadaju na zapadu otoci: Prežba, Bratin otok, Vlašnik, Mrčara, Kopist i Sušac čije obalno područje obiluje ribom i jastozima.<sup>42</sup> Na istočnoj je obali skupina otočića zvana Lastovci koji se dijele na Donje školje i Vrhovnjake.

U geomorfološkom pogledu Lastovo je sastavljeno od krednog vapnenca i dolomita. Na njemu se izmjenjuju brežuljci (najviši su Hom 417 m i Mali Hom 415 m) i krške kotline kao polegnuta mala polja što općenito odgovara značajkama polja u Dinarskom kršu. Među njima se ističu kao izuzetno proizvodne kotline Vinopolje i Prgovo. Cio otok zajedno sa svojim priključnim otocima veoma je šumovit, pa je uz Mljet poznat kao naš najzeleniji otok.<sup>43</sup>

Oborina ima dosta, ali kiše ne padaju ravnomjerno tijekom godine. Najviše kiši u hladnijim mjesecima, a manje u toplijim. Nema stalnih tokova voda. Vrela su malobrojna pa je još izražena oskudica vode. (U posljednje vrijeme pronađeni su neki izvori pitke vode u Prgovo. Čini se da će se odatle otok moći opskrbiti vodom. Voda se cisternama dovozi na otok za kućanske i druge potrebe.) Od vjetrova križaju se jugoistočni i sjeverozapadni kao dominantni, ali se javlja i sjeveroistočnjak. Klima je sredozemna.<sup>44</sup>

Prije nego prijedemo na prikaz današnje kulture tla i zanimanja stanovništva, iznijet ćemo na temelju lastovskog Statuta,<sup>45</sup> objavljenih notarskih isprava,<sup>46</sup> diplomatskog zbornika<sup>47</sup> i opisa starijih dubrovačkih pisaca gospodarske prilike na Lastovu.

Lastovski Statut sastavljen je u početku XIV st. i stupio je na snagu 10. siječnja 1310. Za XIV st. sadržava 61 poglavlje (do 1383). Poslije su dodavane naknadne uredbe sve do XVIII st.

Prema Statutu i notarskim ispravama vidi se da je u XIV st. na Lastovu zemlja glavni, gotovo jedini predmet rada, temelj proizvodnje, glavni izvor opstanka. Otočani drže zemlju kao privatni posjed. Poljodjelac, neposredni proizvođač ujedno je i vlasnik zemlje. On je i vlasnik sredstava za proizvodnju. Takav način posjedovanja zemlje odgovarao je prilikama na otoku i određivao uvjete rada. Lastovci su uporno i dugotrajno održavali takvo stanje u posjedovnim odnosima. Vjerojatno su se bojali da ne bi neki došljaci počeli mijenjati njihove posjedovne odnose donoseći drugačije navike i poglede na vlasništvo. Zato su u gl. XXXVII Statuta odredili da nijedan Lastovac ne smije prodati posjed, zemlju, vinograd ili kuću nekom strancu, nego samo Lastovcu. Budući da je posjed morao ostati u rukama Lastovaca, nije se moglo useljivati na otok tako da se netko naseli, stekne imanje i ostane. Zato je Lastovo jedan od rijetkih primjera nekog područja gdje stoljećima nije bilo migracije. Stanovništvo je tijekom stoljeća ostalo autohtono. Strani etnički element nije se mogao učvrstiti, niti steći

<sup>42</sup> J. Basioli, Lastovo, Ribarstvo, Pomorska enciklopedija 4, 1957, 617.

<sup>43</sup> V. Rogić, n. dj. 474. — Riđanović, n. dj. 161, 174.

<sup>44</sup> Riđanović, n. dj. 168—171.

<sup>45</sup> F. Radić, Knjiga o uredbama i običajima skupštine občine otoka Lastova, MH—JSM, 8, Zagreb 1901. Kratica: Statut.

<sup>46</sup> Čremošnik, Notarske listine sa Lastova, 15—47.

<sup>47</sup> SCD II—XIV.

utjecaj.<sup>48</sup> Kao što nisu dopuštali da stranci kupuju zemlju, tako su Lastovci spriječili i gomilanje posjeda u rukama crkve. Nitko nije smio, prema gl. LIX Statuta, oporučiti nekretnine crkvenim ustanovama. Ako je netko htio štogod pokloniti crkvi, tad je to morao prodati, a samo novac darovati.

Zemlja se slobodno prodaje. Zbog različitih kupoprodaja, darovanja, rodbinskih veza, nasljeđivanja i sl. posjed se usitnjuje na mnoge parcele, čestice. Čestica može biti velika od pola, jednog do šest gonjaja.<sup>49</sup> Ipak prevladavaju parcele od 1 do 2 gonjaja. Jedan obiteljski posjed prema diobi očinske zemlje iz god. 1314. odnosno god. 1347. imao je 13 čestica koje su obuhvaćale više od 27 gonjaja površine.<sup>50</sup> Posjed Prodana Grdomilića, prema njegovoj oporuci iz 1356, sastoji se od 18 čestica zemlje i vinograda raštrkanih na zapadnom i južnom dijelu otoka.<sup>51</sup> Taj seljak uz to posjeduje i tri kuće koje je oporučio dvojici sinova i kćeri. On je zacijelo bio bogatiji otočanin. Može se pretpostaviti da je posjed od 8 gonjaja bio dovoljan za održavanje. Naime, jedna je udavača osim stoke, donijela u miraz 8 gonjaja zemlje i vinograda podijeljenih na 8 čestica.<sup>52</sup> Mjesto zemlje mogao se donijeti u miraz novac, npr. 25 perpera.<sup>53</sup> Cijena gonjaja zemlje obično se kretala između 16—18—20 groša, tj. prosječno 1,5 perper.<sup>54</sup>

Po vrsti kulture koja se uzgaja posjed se zove *terra* i *vinea* (zemlja i vinograd). Vinogradi pokrivaju prosječno više obradiva tla na otoku nego druge kulture. Proizvode se dvije vrste vina: *vinum blancum* i *vinum vermelum*.<sup>54a</sup> O čuvanju vinograda, zabrani pravljenja šteta u njima, gonjenju prijestupnika u vezi s vinovom lozom, prodaji vinograda, čuvanju uroda, nepuštanju stoke među loze, i o sprečavanju uništenja plodina donijete su stroge uredbe u Statutu.<sup>55</sup> Zemlja, koja nije zasađena lozom, obično je posijana žitaricama (*biave*).

Na otoku raste i različno mediteransko voće (*pomeria*, *pomi*). Često se spominju smokve koje pokrivaju pojedine dõce (*terra cum ficulneis*, *terra cum ficulnea*).<sup>56</sup> U kućama se nalaze košare za smokve (*canestri de fige*). Uzgajaju se i kruške (*arbor piri*), breskve (*persige*), jabuke (*pere*), masline (*arbor olive*) i ostalo voće (*altri frutti*).<sup>57</sup> Pored relativno velikih čestica zemlje u poljima otočani drže uz kuće povrtnjake (*ortus*, *domus cum orto*) zacijelo radi povrća za kućne potrebe.<sup>58</sup> Zbog pogodnog podneblja na otoku su guste šume, lugovi (*nemus densum*, *bosco*) u kojima se siječe drvo (*ligneamen*).<sup>59</sup>

<sup>48</sup> Rubić, n. dj. 136. — Farac, n. dj. 20.

<sup>49</sup> O površini gonjaja usp. M. Frejdenberg, *Derevnaja i gorodskaia žizn v Dalmaciji XIII—XV vv.* Kalinin, 1972, 211.

<sup>50</sup> SCD VIII, 369.

<sup>51</sup> Čremošnik, n. dj. 43—44.

<sup>52</sup> SCD X, 30.

<sup>53</sup> SCD XII, 189.

<sup>54</sup> Čremošnik, n. dj. 18, 27, 40.

<sup>54a</sup> ibidem 36.

<sup>55</sup> Npr. gl. XVI, XVII, XL, XLII, XLIV, LXIV, LXV, itd.

<sup>56</sup> SCD XI, 21, 55.

<sup>57</sup> Čremošnik, 28, 32. — Statut gl. XIX, LXV.

<sup>58</sup> Čremošnik, 20, 21, 35.

<sup>59</sup> Čremošnik 22. — SCD XII, 189. — Statut gl. XVII.

Na Lastovu se uzgajalo mnogo različite stoke. Ona se dijeli na stoku sitnog zuba (*animalia minora, bestie menude, bestie piccole*): kozlići, koze, jarci, janjad, ovce, ovnovi, kastrati; i krupnog zuba: goveda, tj. krave, volovi, bikovi, telad, junci i tovarna stoka (*solmieri*).<sup>60</sup> Drži se i perad.<sup>61</sup> Da bi se zbog velikog broja stoke, koja je pasla kojekuda po otoku, izbjegle štete po poljima i vinogradima i da bi na otoku bilo što više obradive zemlje, Lastovci su ne samo unijeli odredbe o kažnjavanju vlasnika stoke koja nanese štetu u tuđim poljima i vinogradima, nego su te odredbe prenijeli na pasišta na okolnim otocima i školjima. Na otoku Lastovu postojala su općinska zajednička pasišta koja su upotrebljavali domoroci.<sup>62</sup> Pored tih postojala su i pasišta kojima su se služili pojedinci pod uvjetom da su im ona obiteljska baština koja se prenosi od koljena na koljeno. U tako obrađenoj, kultiviranoj baštini nitko nije smio sjeći drva bez dopuštenja vlasnika.<sup>63</sup>

Školji oko otoka davali su se na korištenje otočanima putem dražbe. Na njima nitko drugi nije smio sijati, orati i pasti stoku nego samo oni koji su ih dobili tim putem. Pogotovo nije bilo dopušteno da kùpe, beru masline oni koji nisu uživali školje putem dražbe.<sup>64</sup> Godine 1316. odlučeno je na narodnom zboru ispred crkve sv. Kuzme i Damjana da se svi otoci koji pripadaju Lastovu, osim Sušca i Kopista, podijele na dva dijela. Jednom dijelu stavljen je na čelo Bogdan Bratostić, a drugom Dobrohna Desiljević. Školji i otoci oko Priještapa (danas otok Prežba) na zapadnom dijelu otoka Lastova tvorili su jedan dio, a oko Velog otoka sa svim gornjim školjima<sup>64a</sup> drugi dio. Bogdanu je pripao Velji otok, a Dobrohni Prežba. Nakon toga su oba dijela otokâ i školjâ podijeljena na pojedine dijelove tako da je svaki Lastovac dobio svoj dio. Da bi se olakšala obrada i korištenje tih dijelova, bilo je dopušteno da svatko može mijenjati svoj dio s Velikog otoka za neki s Prežbe.<sup>65</sup> To je učinjeno zacijelo zato da netko — ako je imao zemlju ili kućicu ili staju blizu Velikog otoka, a dobio je dio na Prežbi — može zamijeniti dijelove i tako lakše prebacivati stoku i ostalo. Školj Zaklopatica nedaleko od Lastova određen je da služi za klanje stoke, da tu bude općinska klaonica.<sup>66</sup>

Izgleda da se Lastovci nisu uvijek pridržavali odredbe Statuta o korištenju školja. Zato je 1370. ponovljeno da se na one školje koji su dodijeljeni općini i njoj pripadali (gornji Lukovci počevši od Golubinjaka, i dva otočića Lukovci ispod Velog otoka), ne smije dovoditi stoka pod prijetnjom zapljene, gubitka stoke i plaćanja kazne.<sup>67</sup> Prijetnja je zacijelo dokaz da je na otoku bilo malo pasišta, a dosta stoke.

<sup>60</sup> Statut gl. VIII, LXII.

<sup>61</sup> Čremošnik, 36.

<sup>62</sup> »Ordinemo et statuimo, che tutta la pastura della isola de Lagusta debbia esser communa a tutte le persone de Lagusta«, Statut gl. XVII.

<sup>63</sup> ibidem.

<sup>64</sup> Statut gl. XIX.

<sup>64a</sup> Ne zna se koji je to danas otok. Mogao bi biti Česvinica. Gornji su školji zacijelo današnji Vrhovnjaci. Riječ »vrh« obično označava istok. Isto tako izrazi gornja strana, gornji je sinonim za istok. Nasuprot tome nazivi donji, donje je zapad.

<sup>65</sup> Statut gl. XXX.

<sup>66</sup> »scoglio appresso Saclopitiça, che fo lassado per la becharia del comun«, Statut, gl. LI.

<sup>67</sup> ibidem.

Može se upozoriti kao na zanimljivost da lastovska općina drži gnijezda za leglo sokolova i jastrebova, koje su zacijelo izvozili.<sup>68</sup>

Premda je obrada zemlje, zapravo ratarstvo uz stočarstvo, bila temeljna grana proizvodnje i zanimanja u to doba, ipak u manjoj mjeri Lastovci i trguju. Izlaze iz svojih luka. Izvoze drvo u Šibenik, Trogir i Neretvansku luku (*in portu Narenceti, zacijelo Drijeva*).<sup>69</sup> Pored poljoprivrednika koji čine gotovo sve stanovništvo, u XIV st. spominju se i druga zanimanja: klobučar, kovač, mornar, bačvar i sl. Ta su zanimanja vezana uz potrebe stanovnika. Zabilježeni su još: zlatar, trgovkinja i dosta svećenika.

Od kulturnih objekata u mjestu Lastovo nalazi se glavna i danas župna crkva sv. Kuzme i Damjana. Nedaleko od naselja uzdiže se crkva sv. Barbare.<sup>70</sup> Na Sušcu je u XIV st. postojala crkva posvećena Gospi.<sup>71</sup>

Budući da je posjed bio raštrkan i razbijen na mnogo čestica, sačuvali su se nazivi pojedinih čestica, imanja. Glavno proizvodno područje bili su istočni, zapadni i sjeverni dio otoka, osobito istočni s prostorom Prgova.

Pored općih naziva obradivih površina: zemlja (*terra*), vinograd (*vinea*) ili vrt (*ortus*), na mnogo mjesta spominje se polje (*campus*). Npr. *in campo de Dubrove, Vinopolje, Navrpolja, Nižno polje, Zlopolje, campo prope Lagis, in campo comunis prope Lagis, in medio campi in campo, in campo Pergoue, in medio campi de Poliče, na Crusoue in campo, i sl.*<sup>72</sup> Zatim naziv dolac, dol: *Na Dolči, Petroe doleč, Dosibjedo, Dovin do, itd.*<sup>73</sup>

Ako prepolovimo otok Lastovo zamišljenom okomicom od luke Zaklopatice na jug, tada na istočnoj strani nalazimo slijedeće lokalitete: *U Smocombrede* (danas Smokvica povrh Zaklopatice), *Pojaniča na Stenač* (isto povrh Zaklopatice), *Dubrova* (*in campo de Dubroue, in loco Dubraua, na Dubroue, in Dubraua, na Dobroue*), *Dubrava pod Crvenim stijenama* (*in Dubroua pod Čerlene stene*), *Pod Dubravom* (*Pot Dubraua*), *Kraskovo pod Privor Svegušći* (?) (*Crascoue pod Priur Svegoschi, Na Crastovo*), *v Luče* (u mjestu Lastovu poviše škole na brdu), *Na Dolci* (u mjestu Lastovu gdje je danas škola), i samo mjesto *Lastovo* (*ortus in burgo Laguste, in burgo Laguste*).<sup>74</sup>

Na sjevernoj strani istočnog dijela smjestili su se: *Pasjeka* (*Passeca*), *Laze* (u Lase) i *Kal* (na Cale, na cal meče).<sup>75</sup>

U sredini istočnog dijela dominira polje *Prgovo* s vinogradima i ostalim kulturama (*Pergoua, in Pergoue*).<sup>76</sup> Ono obuhvaća prostor na kojem se nalaze lokaliteti: *Na Pergoue, Ždrijelo na Prgovu* (v Srelle na Pergoue, in Sdrello),

<sup>68</sup> Godine 1353. jedan je bio optužen da je ukrao iz općinskog gnijezda 2 sokola i 4 jastreba. »Abstulit de nido comunis de Lagusta falcones duas et terciolos quatuor« SCD XII, 189.

<sup>69</sup> ibidem.

<sup>70</sup> Statut gl. XXX i dalje. — SCD XI, 21.

<sup>71</sup> »la chiesa della Madona antichissima in quel scoglio« — Ostojić, n. dj. II, 474.

<sup>72</sup> SCD XI, 117, 223, 552. — Čremošnik, 15, 16, 18, 24, 26, 27, 40, 43, 44.

<sup>73</sup> SCD VIII, 369. — XI, 193. — X, 30. — Čremošnik, 24, 35.

<sup>74</sup> SCD VIII, 369. — IX, 500, 510. — X, 30. — XI, 117, 327. — Čremošnik, 17, 20, 25, 32, 34, 41, 44 — Kurzivom su današnji nazivi, u zagradama kako piše u dokumentima.

<sup>75</sup> SCD XI, 459. — Čremošnik, 27, 30, 44.

<sup>76</sup> SCD VII, 369. — Čremošnik, 21, 29, 38, 42, 43, 45, 46.

*Na Prgovu pod Pozalicom* (in Pergouo pod Polzalića), *u Pržini* (v Persina, Persini, u Persina), *U gornjem Prgovu* (U gornjin Prgoue), *U polju Prgova pod Vrelom* (in campo Pergaue pod ubrelie), *Na Prgovu pod poganji hom* (Na Pergoue Potpogagnichelmes), *Na Prgovu pod stijenama* (Na Perouo pod Stinach, nemus densum Stinči), *Na Prgovu pod ograde* i *In Pergoua in Cepilgallica* (vjerojatno danas polje Cjepiva luka). Proizvodno područje Prgovo obuhvaća dakle velik prostor od mjesta Lastova do Stijena. Nije stoga čudo da se Prgovo zove: kraj, područje — *in contrada Pargoue*.<sup>77</sup>

Oko Prgova nalaze se ovi lokaliteti: *polje Zlokošina luka* nalazi se prema uvali Duboka luka (na Člocosin luci), *Podhom* (Podcholmeč, prope ecclesiam sancte Barbare, Podholmec), *Kolač* (v Colači), *Bosenjdo pod Babino koljeno* (v Bosine dol pod Babine coleno), *Kosovo* (in Coxouo), *Kruševo* (na Crusoue in campo, na Crusoue ultra in campo), *Petrovi dovci* (Petroe doleč), *Duboke* (na Glubocom, Gluboquem, na Glubochem), *Dovindo* (v Vdovindole, Na v douinedole), *Dosibje do* (Na Desibidole, Na Desyendole, Na Dosiren dol), *Zlatina pod Malim vrsima* (v Slatne pod Mali uarcho), *Vrsi* (in loco Bersech), i *Zegovo* (terra in Slegoa, god. 1283).<sup>78</sup>

Na jugoistoku su: *Velja Lokva* (na Uellia loc), *Radominja gornja*, danas Radojica južno od Studenca (Radomigne gurne), *Studenci* (na Studencih, na Studenac), *Poljice* (in medio campis de Police, na Poliče) i *Pod Ploče* (pod Ploče).<sup>79</sup>

Na zapadnom dijelu otoka na prostoru od sjevera prema jugu mogu se obići ova mjesta: *Pod maslina*, *Velja korita* (v Uelia corit), *Volji dolac do Kavca* (pri Boli Cale), *Dol* (v Dole), *Vinopolje* (Vinopolle, in Vinopolle, na vrh polle, na verch polla), *Gornji log* (G/orgni/ log), *Hom* (super Cholmeč), *Nižno polje* (v Nisignem polle), polja uz *Velje* i *Malo jezero* (prope Lagis, in campo prope Lagis, in campo de Lagis, in campo comunis prope Lagis, terra na Cal prope media Lagis), *Podstrana*, zapadno od Zaglava (Podstranie) i *Zlopolje* (Slopol, god. 1297, Sglopoli pod Osp . . .).<sup>80</sup>

Lokaliteti koji se spominju u XIV st. a nisu se dali odrediti i odgonetnuti: in campo comunis, in medio campi, in campo, *in Uimarti*, *Vlaseč*, *Solcen*, *Sestromili luci* (v Sestromilli luci), *Oštro brdo* (sub Ostre berdo cum Craina, pod Ostre berdo, in Auster berdo, in Ostro berdo), *Nassocosiluce*, *Crestena* i *V cotlazi*.<sup>81</sup>

Nazivi otoka i školjeva u XIV st.: *Lastovo* (isola grande de Lagusta, isola de Lagusta), *Velji otok* (Veli otoc cum omnibus superioribus scopulis, de scoglio Beli otoc). *Gornji školji* (scoli de super, pars tota superiorum scopulorum), *Lukovci* (Lucouçi II, Lucouchi superiori), *Golubinjac* (Golubniach sotto

<sup>77</sup> SCD VIII, 369. — X, 30, 179. — XI, 223, 419. — Čremošnik, 15, 18, 22, 23, 26, 31, 39, 40, 43.

<sup>78</sup> SCD VIII, 369. — X, 6. — XI, 21, 55, 193. — Čremošnik, 15, 17, 22, 23, 24, 26, 32, 33, 35, 38, 41, 43, 44. — Test. 1, 25.

<sup>79</sup> SCD VIII, 369. — Čremošnik, 15, 25, 27, 44, 47.

<sup>80</sup> SCD VII, 265. — VIII, 369. — XI, 193, 552. — Čremošnik, 16, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 34, 40, 43, 44.

<sup>81</sup> SCD VIII, 155, 369. — IX, 60. — X, 30, 604. — XI, 327. — Čremošnik, 15, 18, 28, 30, 34, 44.

Veli otoc) i *Zaklopatica* (*Saclopitiča*).<sup>82</sup> Ti se otoci pružaju Lastovu na istok, osim *Zaklopatice*.

Na zapadnom dijelu smjestili su se: *Prežba* sa školjima (*Priestap cum scopulis, scollis Preschep, Prescep*), *Kopist* (*Copist*) i *Sušac* (*Susciaç, Caccie*).<sup>83</sup>

U znanosti je utvrđeno da je golema većina svih spomenutih naziva polja, dolaca, predjela, školja i otoka hrvatskog podrijetla.<sup>84</sup> Svi su ti nazivi vezani u velikom postotku uz poljodjelstvo i stočarstvo.

U XV stoljeću — ako se držimo odredaba Statuta kao odraza određenoga gospodarskog stanja i njima se poslužimo u prikazivanju prilika — možemo uočiti neke promjene. Više nego prije susreću se odredbe o šumama, drveću. Npr. god. 1410. u gl. 68. Statuta zabranjuje se na Velikom ratu, na mjestu zvanom Milojeva njiva, kod Crvene luke (*porto Rosso*) na jugu otoka, sjeći šumu na zemljištu koje je vlasništvo lastovske općine. To i druga općinska zemljišta (*in altri terreni li quali fosseno del comun de Lagusta*) služe za pašu i jačanje krupne stoke što pridonosi boljem stanju Lastovaca.<sup>85</sup> Ta uredba ujedno pokazuje da su na Lastovu postojala mnoga zajednička, općinska ispašišta. Spominjanje luke: Crvena luka, *porto Rosso* — danas *Skrivena luka* — znak je postepenog otvaranja Lastovaca moru, izvozu.

Drugim odredbama zabranjuje se sječa drva za loženje ako se ono namjerava izvesti i prodavati izvan Lastova. Šuma se smjela krčiti jedino ako se krčevina kani zasijati ili nasaditi vinogradom.<sup>86</sup> Čini se da je potkraj XV st. sječa šume poprimila velike razmjere. Zato se 1496. pod prijetnjom kazne zabranjuje sječa drva na terenima koji pripadaju općini. Pod istu kaznu potpadaju i vlasnici lađa kojima se ide u sječju šume i prevozi drvo za prodaju. Na isti se način kažnjavaju i mornari koji sudjeluju u tom prijestupu. Šumu na Lastovu i školjima smiju obarati posebne osobe i na posebnim mjestima, ali samo za potrebe otoka Lastova i dubrovačkog područja. Izvan granica Dubrovačke Republike Lastovci ne smiju izvoziti drvo. Svatko smije sjeći u vlastitoj šumi i na svom terenu, opet pod uvjetom da drvo ne prodaje izvan granica dubrovačkoga državnog teritorija.<sup>87</sup>

Pojačane odredbe o zabrani sječe šume i izvozu drva upozoravaju da se Lastovci uklapaju sve više u robno-novčanu privredu i da raspoložu brodovima koji prijevozom zadovoljavaju ne samo potrebe otoka i bliže obale nego i udaljenijih krajeva.

Pored šumarstva, odnosno sječe i izvoza drva, Lastovci u XV st. posvećuju više pažnje i stočarstvu. God. 1472. određuje se da se postave pastiri nad stadima i krdima. Pastiri moraju biti stariji od 12 godina. Ako netko ima malo stoke, pa mu se ne isplati uzdržavati pastira, tad mora sam čuvati svoju stoku ili je predati na brigu, odnosno priključiti nekom pastiru. Svi vinogradi

<sup>82</sup> Statut gl. XVII, XXX, LI. — Čremošnik, 16, 25, 35, 47.

<sup>83</sup> Statut gl. XXX. — Čremošnik, 19, 22, 23, 26. — SCD XII, 189.

<sup>84</sup> Skok, n. dj. 221. — Šimunović, n. dj. 256. — Popularni opis Lastova usp. M. Šenoa, *Lastovo, Jadranska straža* XI, 1933, br. 7 i br. 9, 259—261, 361—364.

<sup>85</sup> »lo qual terreno fo lassato antiquamente per pastura et confortamento dello bestiam grande per meglior stato delli homeni de Lagusta«, Statut gl. LXVIII.

<sup>86</sup> Statut, gl. LXXXI, LXXXII.

<sup>87</sup> ibidem gl. XCVI.



na otoku Lastovu i na školjima moraju se obzidati suhomedom (*maceram*) ili ograditi plotom ili zaštititi na drugi način već prema nahodanju vlasnika vinograda. Ograda mora biti tako podignuta da životinje ne mogu ući u vinograd. Ne ograde li vlasnici vinograd, neće smjeti tražiti odštetu ako domaće životinje učine u njemu kvar. Ako je vinograd dobro ograđen, a blago ipak u njega provali, tad štetu plaća vlasnik stoke. Ako su štetu nanijele domaće životinje krupnog zuba: volovi, konji i sl., procijenit će je »dobri ljudi« izabrani od kneza i sudaca s Lastova. Ako popase stoka sitnog zuba, tad vlasnik vinograda može, ako hoće, uhvatiti, zadržati štetočine za sebe ili tražiti naknadu prema procjeni.<sup>88</sup>

Odredba o štetama načinjenim od stoke zacijelo je nastala kao odraz porasta broja grla. Domaćim životinjama krupnog i sitnog zuba očito nisu više dovoljna zajednička opća pasišta za prehranu, nego gaze i pasu po obradivim površinama. Zato općina naređuje da treba ograditi kultivirani posjed i postaviti pastire nad blagom. Stočarstvo postaje posebna grana gospodarstva.

Zanimljivo je da su tek u ovom stoljeću zabilježene i odredbe o ribarstvu na Lastovu. Čini se da je i ta grana gospodarstva uznapredovala pa je stoga valjalo urediti neke stvari. Tako se npr. 1496. zabranjuje ribarima da grade i imaju kućice na otoku, osim na onim mjestima gdje su ih imali u prošlosti, tj. kod sv. Jurja (*ad sancto Giorgi*). Lastovci nisu bili dužni plaćati nikakvu pristojbu (*pagamento*, *gabella della pescaria*) prema glavi 95. Statuta, na peskariji, ribarnici za ribu koju troše sami Lastovci, ni na onu svježu ili posoljenu koju izvoze. Kasnije u XVI st., god. 1516, odredba je promijenjena utoliko što su morali — kao i svi ribari na području Dubrovačke Republike — plaćati pristojbu za ribu koju su prodavali izvan Lastova.<sup>89</sup>

U XV st. opaža se, dakle, raznovrsna gospodarska djelatnost na Lastovu. Pored ratarstva, koje je ostalo temeljna grana zanimanja, stanovnici se u većoj mjeri bave ribarstvom, stočarstvom, izvozom drva što pretpostavlja i razvijenije brodarstvo, pomorstvo i sl.

Za prikazivanje prilika u idućim stoljećima, služit ćemo se dubrovačkim piscima.<sup>90</sup>

Kad je S. Razzi god. 1595. objavio prvu tiskanu povijest Dubrovnika,<sup>91</sup> između ostalog materijala dao je kratke prikaze dijelova teritorija Dubrovačke Republike. O otoku Lastovu, koji on naziva Augusta (*Dell'Isola d'Augusta*) napisao je sljedeće: »Lastovo (*Augusta*), otok u Jadranskom moru, udaljen je od Dubrovnika otprilike stotinu milja. Zbog toga je najudaljeniji otok koji ima ovaj preslavni Senat; a veoma je bliz Italiji i Monte Garganu. Opsegom obuhvaća 18 milja i uz obalu je sav brdovit (strm). Na njemu postoji samo jedno naselje položeno među brdima. Obiluje svim dobrima zemlje: to jest vinom, uljem i žitaricama i svim vrstama voćaka, osobito višnjama (*di*

<sup>88</sup> ibidem gl. LXXVIII.

<sup>89</sup> ibidem gl. CV.

<sup>90</sup> U *Historijskom arhivu u Dubrovniku* postoji posebna 91. serija *Diversa cancellariae* de Lagusta. Nju je djelomično iskoristio M. Lucijanović u n. dj. *Budući da mi nije namjera na ovom mjestu pisati o čitavoj povijesti otoka Lastova, nisam se služio tom serijom.*

<sup>91</sup> S. R a z z i, *La storia di Raugia, Lucca 1595.*

*cerase amarine*) koje se zbog toga suše u velikim količinama: isto tako ima dosta dunja (*di mele cotogne*). Stanovnici ovog otoka jesu srčani i snažni ljudi, i žene na isti način jake i valjane u radu. Ima više luka, i zrak je ovdje veoma zdrav. Postoji među Lastovcima više svećenika i u dovoljnom broju, ali ne uzdržavaju neki samostan drugih redovnika. More je ovdje vrlo bogato ribom: zbog toga je sole u velikoj mjeri. I proizvode još dosta koralja. Grančicu koralja darovao je neki svećenik s otoka piscu ovih uspomena, u doba kad je vršio dužnost generalnog vikara biskupije, dok je ona bila bez biskupa, godine 1588, poslije smrti monsinjora Bonella. Treba zabilježiti, kako je njemu bilo ispričano, da se spomenuti koralji kada se vade iz mora ne pokazuju crveni, nego su pokriveni kao nekom naslagom (koprenom) bijele zemlje. Valja ih ostrugati kakvim željezom ili staklom ili se očiste na drugi način, i kad se pomažu čistim uljem, postanu crveni, onakvi kakve ih obično vidimo. I grančica koja je bila darovana ocu F. Serafinu (tj. piscu ovih redaka, *op. moja*) nije bila sasvim očišćena, nego samo djelomično: on onda učini da se ona potpuno očisti kao i druge. Lastovci su ratoborni i budnom stražom čuvaju utvrdu koju imaju, i znađu se srčano braniti od svakoga tko ih hoće uznemiravati. Često su se potukli s turskim fustama (brodovima) i pobijedili su... Žive pod upravom jednoga dubrovačkog vlastelina, koji je njima dodijeljen za kneza, i koji se s vremenom mijenja. Bave se ne samo poljoprivredom nego i plovidbom.<sup>92</sup>

Za ljude XVI stoljeća, konkretno S. Razzija, Lastovo je bogat otok koji obiluje vinom, uljem, žitom, voćem. Ljudi i žene su radišni. Bave se uspješno ribarstvom i koraljarstvom. Ratoborni su i hrabro brane svoj otok. Uz poljoprivredu zanimaju se i pomorstvom, plovidbom. Na Lastovu je samo jedno

<sup>92</sup> Razzi, n. dj. 157—158. — Budući da je Razzijev tekst u neku ruku suvremeni izvor za XVI st., donijet ću ga u cijelosti u originalu:

»Augusta, isola del mare Adriatico, lontana da Raugia, intorno à cento miglia, onde e la più lontana, che habbia questo illustrissimo Senato: e la più propinqua all' Italia, et al monte Gargano. Gira intorno à diciotto miglia, et accanto alla marina è tutta montosa. Tiene un solo Casale, risposto tra i monti. Abonda di tutti i beni della terra; cioè di vino, d'olio, e di grano, e di tutte le sorte pomi, e singolarmente di cerasse amarine, onde ne seccano gran quantità: e così anche abbondano di mele cotogne. Sono gl'habitatori di quest' Isola feroci, e robusti huomini, e le donne altresì gagliarde, et alle fatiche atte. Tiene più porti: e l'aere vi è bonissimo. Hanno gl' Augustani più sacerdoti, e sufficienti, ma non tengono monastero alcuno d'altri Religiosi. Il mare vi è molto copioso di pesci: onde ne insalano gran quantità. E produce ancora assai coralli. Un rametto de i quali fu donato da certo prete di dett' Isola allo scrittore di queste memorie, essendo egli Vicario generale della Chiesa vacante di Raugia, l'anno di nostro Signore 1588, per la morte di Monsignor Bonello. Doue si dee notare, si come à lui fu narrato, che detti coralli, quando si pescano nel mare non appariscono rossi, ma sono ricoperti come d'un velo di terra bianca. La quale levandosi via con quale ferro, ò vetro, ò per altra maniera purgandogli, e con olio netto ungendogli divengono rossi, nel modo che communamente gli veggiamo. Et il rametto, che fu donato al padre F. Serafino, non era purgato tutto, ma in parte solamente: e lo fe poi egli interamente purgare ad altri. Sono gl' Augustani bellicosi, e con buona guardia custodiscono certo castello che hanno, e si sanno molto bene difendere, da chiunque molestare gli volesse. Più volte hanno combatutto con fuste turchesche, e vinto, ... Vivono sotto il governo d'un nobile Raugeo, da loro conte addimandato, e si cangia ogni tanto tempo. Attendono non solamente all' agricoltura, ma eziandio alla nauigazione.«

naselje i jedna utvrda. Uzevši u obzir relativno slabu naseljenost — jedno naselje — i prirodno bogatstvo otoka, možemo s pravom zaključiti da su imali prilično visok materijalni životni prosjek.

Kasniji pisci u XVII st. ili ponavljaju Razzijev opis, kao npr. M. Orbini,<sup>93</sup> ili u sažetijem obliku dodaju neke nove pojedinosti. J. Luccari piše 1605. o Lastovu: »Lastovo leži udaljeno 90 milja na zapad od Dubrovnika. Giovanni Bottero označio ga je da pripada Dalmaciji. Otok je sa svih strana opkoljen brdima, a u unutrašnjosti ima plodne i prikladne terene na kojima uspijevaju izvrсна vina, ulje i voćke u izobilju. U njegovo područje spada Sušac, obrastao šumom, koji je stoga nalik na otok Madeiru u (Atlantskom) oceanu. Okružuje ga arhipelag školja, gdje se love srdele pri svjetlu luči, a prema sjeverozapadu nađe se crveni, bijeli i crni koralj.«<sup>94</sup> Luccari je poznatom Razzijevu opisu Lastova dodao bogatstvo šume i raznobojnost koralja.

U XVIII st. nema u dubrovačkih pisaca potankog opisa Lastova. U početku XIX st. susrećemo dvojicu koji su ostavili bilješke o njemu. To su F. M. Appendini (1802)<sup>95</sup> i Juraj Ferić (1803).<sup>96</sup> Oni su zacijelo opisujući prilike na Lastovu u početku XIX st. dali odraz stanja i potkraj XVIII st.

Appendini bilježi: »Oko Lastova leži tridesetak otočića, od kojih neki imaju opseg od dvije ili više milja, a položeni su tako da čine gotovo neprekinutu luku. Luka Sv. Petar najznatnija je među svim lukama koje ima ovaj otok. Okrenuta prema zapadu, široka gotovo jednu milju, ulazi koso u otok u prilično znatnom prostoru, i branjena je od jednog otočića koji stoji nasuprot ulazu u nju, veoma je sigurna za svakog nevremena. Otok obiluje u unutrašnjosti prostranim i plodnim poljima, i opkoljen je strmim hridinama kao visokim zidinama... Stanovnici su nekoć bili poznati po lovu na koralje, koji je sada posve zanemaren.«<sup>97</sup>

<sup>93</sup> »Lagusta è lontana da Rausa intorno à cento miglia, et di circuito tira in circo miglia cinquanta, abbondante di tutti i beni della terra, cioè di vino, d'olio, e di grano, et di tutte le sorti de'frutti: gli suoi habitatori sono feroci, e robusti huomini, e le donne altresì gagliarde, et alle fatiche atte.« — M. Orbini, *Il Regno degli Slavi*, Pesaro 1601, 198.

<sup>94</sup> »E posta lungi da Rausa nonanta miglia verso Ponente, et da Gioanni Bottero è attribuita alla Dalmatia, circondata d'intorno da monti, e di dentro ha terreni grassi, e resoluti, che fanno buonissimi vini, olio, e frutti in quantità. E tiene nella sua giurisdittione Susciaz pieno di boschi, che rapresenta l'immagine dell'Isola Madera del mar Oceano. Ha ancora un' arcipelago di scogli, doue si pescano le sardelle a lume delle facelle, et in ver maestro si trova corallo rosso, bianco et nero.« — G. P. Luccari, *Copioso ristretto degli annali di Rausa, Venetia 1605*, 29.

<sup>95</sup> F. M. Appendini, *Notizie istorico-critiche sulle antichità storia a letteratura de' Ragusei I, II*, Dubrovnik 1802.

<sup>96</sup> G. Ferrich, *Periegesis orae Rhacusanae*, Dubrovnik 1803.

<sup>97</sup> »Ha intorno di se 30. isolette, alcune delle quali hanno il circuito di due, e più miglia, e sono situate in maniera, che formano un porto quasi continuato. Il porto di S. Pietro è fra tutti gli altri porti, che ha quest' isola più ragguardavole. Rivolto ad Occidente, e largo quasi un miglio s' interna obliquamente nell' isola per uno spazio assai considerabile, e difeso da un' isoletta, che sta dirimpetto al suo ingresso, è sicurissimo in tutti i tempi. L'isola abbonda nell' interno di spaziosi, e fecondi piani, ed è circondata da precipitose montagne alla guisa di altissime mura... Gli abitanti erano una volta rinomati per la pesca dei coralli, che presentemente trascurano affatto.« — Luccari, n. dj. 284.

Appendini uočava da se na Lastovu razvija pomorstvo, jer dolaze do izražaja luke što u prijašnjim opisima nismo našli. Luka Sv. Petar koju opisuje jesu današnje Ubli. Iz opisa se vidi da se Lastovci više ne bave koraljarstvom.

Godinu dana kasnije objavio je J. Ferić u stihovima opis dubrovačke obale. On ju je osobno obišao, štošta vidio i zapisao. Premda često pada pod utjecaj stiha i pjesničke slobode pa pretjeruje ili se ruga, ipak je dao neka vrijedna opažanja o dubrovačkoj obali i Lastovu.<sup>98</sup>

Ferić kaže da je Lastovo plodan otok koji daje ljudima onoliko koliko je potrebno za život. Klima je veoma blaga, zdrava. Ljudi se rađaju izdržljivi i prilagođeni su teškim poslovima. To se odražava na njihovu odgoju koji je strog (surov).<sup>99</sup>

Budući da malo trguju, ne dolaze u dodir s drugim zemljama, odakle bi mogli donijeti kući svjetlost znanja, nauke i pomalo oplemenjivati duh.<sup>100</sup>

Zemlja im je rodna. Po dolinama raste mnogo pitomih voćaka. Među njima se ističe dunja (*pulchra Cydon*). Kako nemaju dovoljno žitarica (*avara Ceres*), moraju ih uvoziti. Isto tako oskudijevaju živom vodom.<sup>101</sup>

Osim poljodjelstva bave se i ribolovom. Ulovljenim ribama dijelom se služe za vlastitu prehranu, a drugi, veći dio sole i prodaju trgovcima iz Apulije i Kalabrije koji običavaju pristati uz otok.<sup>102</sup>

Po okolnim školjima pasu stada. Pored pasišta na tim su otočićima i različite korisne biljke i šumsko drveće. Šumom se osobito zeleni Sušac.<sup>103</sup>

<sup>98</sup> O Feriću usp. V. G o r t a n, Hrvatski latinisti II, Zagreb 1970, 613—617.

<sup>99</sup> »A terris spatium, genti quoque foenore magno  
Fertilis ad vitam quantum satis esset alendam  
Impertivit agri, ut propriis contenta maneret  
Sedibus, et facili posset subsistere victu.  
Addita temperies coeli optima, sanaque jussit  
Corpora ibi nasci, durisque laboribus apta.

Nascuntur agresti

Cultu illic plerumque homines, obtusaque ad artes  
Ingenia...«. Ferić, n. dj. 108—109.

<sup>100</sup> »... commercia namque

Cum requis vix ulla solent conjungere terris  
Unde referre domum doctrinae splendida possent  
Lumina, paulatim animos mollire colendo«. — ibidem 109.

<sup>101</sup> »... mitibus imae

Pomis luxuriant valles; vis provenit horum  
Maxima, Gnoxiacis primum quae misit ab oris  
Pulchra Cydon; nec avara Ceres hic esset, ut olim,  
Cum sua quisque suo mandabat semina campo:  
Nunc ea ab externis vehitur; penuria tantum  
Fontani est laticis...«. — ibidem 115.

<sup>102</sup> »Agrorum alternant cultum piscatibus, omne

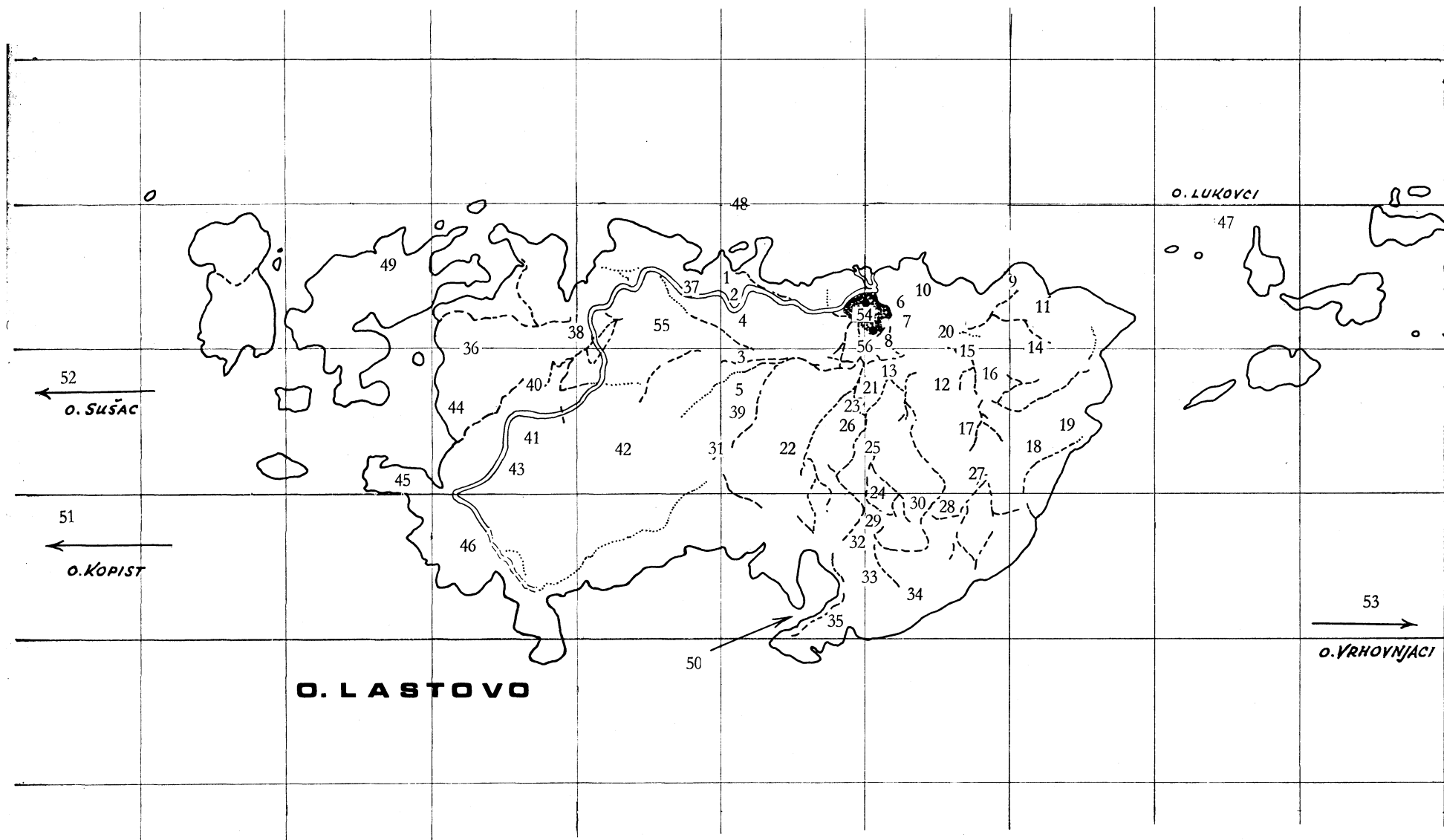
Squammigeras nam gentis alunt pecus aequora circum  
Pars magna in victum cedit, longe altera major,  
Quam sale conspersam praesenti emit advena nummo,  
Appulus apprime ac Calaber, notissima queis haec  
Insula, quoque solent compedi appellere causa«. — ibidem 115—116.

<sup>103</sup> »Hanc circum innumerae rupes, scopulique minores,

Pascendis gregibus pars apti, parsque serendis  
Frugibus; hos inter spatium haud temendus, ubi ingens  
Sylvia viret...«. Suscjaz vocatur, ambitu quatuor,  
vel quinque milliariorum — ibidem 116.

# COMITATUS LAGUSTE — INSULA DE LAGUSTA

Povijesno-zemljopisna karta XIII—XV stoljeća



- 1 U Smocombrede
- 2 Pojaniča na Stenač
- 3 Dubraua
- 4 Čerlene stene
- 5 Na Crastovo
- 6 Luče
- 7 Na Dolči
- 8 Lagusta
- 9 Passeca
- 10 Lase
- 11 Na Cale
- 12 Prgouo
- 13 Sdrello
- 14 Polzaliča

- 15 V Persina
- 16 Pod Ubrellie
- 17 Pot pogani chelmes
- 18 Pod Stinach
- 19 Na Člocosin luci
- 20 Pod Holmec
- 21 Colač
- 22 Bosine dol
- 23 Coxouo
- 24 Crusove
- 25 Petroe doleč
- 26 Na Glubocom
- 27 Vdovin dol
- 28 Desibidole

- 29 Vrsi
- 30 Mali Vrsi
- 31 Slegoa
- 32 Uellia loc
- 33 Studenac
- 34 Poliče
- 35 Pod Ploče
- 36 Pod Masline
- 37 Uellia Corit
- 38 Pri Boli cale
- 39 Dol
- 40 Vinopolle
- 41 Log
- 42 Cholmeč

- 43 Nisigne polle
- 44 Prope Lagis
- 45 Podstranie
- 46 Slopol
- 47 Lucouči
- 48 Saclopitiča
- 49 Preschep
- 50 Porto Rosso
- 51 Copist
- 52 Suscia (Caccie)
- 53 Scopuli superiores
- 54 Sv. Kuzma i Damjan
- 55 Sv. Luka
- 56 Sv. Barbara



Nekada su na ovom morskom prostoru rasli koralji, koji su nosili velik izvor prihoda. Sada se tim umijećem nitko ne bavi.<sup>104</sup>

Na otoku ima više luka koje otvaraju spas, sigurnost mornarima za nevere.<sup>105</sup> Mornarima, koji se u nuždi iskrcavaju, otočani prodaju vino i ulje.<sup>106</sup>

Otok je šumovit. Drvo se siječe, osobito hrastovo (*querna robora*) za brodogradilišta, brodove. Osim toga granje se upotrebljava za loženje. U gajevima niču goleme količine gljiva (*fungorum copia*).<sup>107</sup>

Prema Ferićevu opisu Lastovci su izdržljivi i krepki ljudi. Kako ne trguju dovoljno, odviše su zatvoreni u sebe. Zemlja je plodna, što već svi odavno tvrde. Bave se poljodjelstvom i ribarstvom. Dio posoljenih riba izvoze u južnu Italiju. Razvijeno je stočarstvo, šumarstvo, vinogradarstvo i maslinarstvo. Palo mu je u oči da su im dunje izvrsne, ali da oskudijevaju žitom i živom vodom. Ne bave se više koraljarstvom.

U XX st. Lastovo je kudikamo istraženije, pa zato i poznatije. God. 1911. boravio je tamo A. Forenbacher.<sup>108</sup> Vidio je da izvrsno uspijevaju masline koje daju godišnje 1 000—1 200 hl ulja. Osim nje najvažnija je kultura vinova loza, od koje se proizvede godišnje 10 000 hl vina. Uzgajaju se sve mediteranske voćke: različne vrste smokava, šipak, rogač, naranča, četrun; u manjoj mjeri kruške i jabuke, orasi (rijetko), a u većoj količini dunje, oskoruše, trešnje, višnje, breskve, kajsije, murve, bajami, dinje, lubenice, tikve i tikvice. Nema mnogo žitarica i one ne zadovoljavaju potrebe stanovništva više od 2 do 3 mjeseca, pa se zato uvoze. Sije se ječam, pšenica, raž, sirak, proso, sadi kukuruz. Među poljskim plodinama često se vide: bob, grašak, slanetak, leća, grah. Krmnog bilja nema.

Od povrća uzgaja se gotovo sve: balančane (patlidžani), garduni i divlje šparoge. Od ostalih korisnih biljaka kultivira se buhač i ružmarin.

Među biljkama vodi bijeli bor (*Pinus halepensis*), zatim planika, lovorika, mrča, te čempres, pinjol i datulja.<sup>109</sup>

Kasniji istraživači u XX st. ponovno ističu da je more oko Lastova puno ribe. Zato je u Ublima bila podignuta tvornica sardina. Prije II svjetskog rata lovilo se godišnje 900 q ribe. Osim ribe na brakovima se u velikom broju hva-

<sup>104</sup> »Hoc maris in tractu ramosa corallia caecis  
Rupibus increscunt, lucri fons maximus olim,  
Nunc ars illa jacet, nostrumque exercita nulli«. — Ibidem.

<sup>105</sup> On ih nabraja pet: »Portus dictus Rosso, S. Pietro, Orto, Marcjara, Crivello, qui et Porto chiave dicitur«. ibidem 117.

<sup>106</sup> »... Haec subita navim jactante procella  
Tuta aperit nautis haud unius ostia portus,  
Queis vina atque oleum preciosus incola vendit«. — ibidem.

<sup>107</sup> »Ingens sylva loco, quae semper caesa, virensque  
Semper inexhausto pubescit vivida foetu:  
Illa et suppeditat transtra ad navalia querna  
Robora, et ad lateres ramalia magna coquendos;  
Nec Ladestinis urbana obsonia lignis  
Pauca coqui struit ingenium sudantis ad ignem.  
In nemore hoc ingens fungorum copia: vesci  
Partem ipsi, partem sale sparsam includere ligneo  
Vase solent urbis missuri in munus amicis«, — ibidem 118.

<sup>108</sup> Forenbacher, n. dj.

<sup>109</sup> ibidem 52—86.

taju jastozi i rarozi. Ribarstvo je stoga važna grana gospodarstva. Nakon toga slijedi šumarstvo, jer je otok 70% pokriven šumom, crnikom i makijom. Izvrsno uspijeva vinova loza, koja daje godišnje 6—7 tisuća hl vina, zatim maslinarstvo i voćarstvo. Prema tome glavne grane gospodarstva u prvoj polovici XX st. bile su: ribarstvo, šumarstvo, vinogradarstvo i maslinarstvo.<sup>109a</sup>

Autori koji su nakon II svjetskog rata pisali o Lastovu ističu da su ratarstvo i ribarstvo najvažnije grane gospodarstva na Lastovu, pokraj tradicionalnog vinogradarstva, voćarstva (pretežno maslinarstva) i donekle povrtlarstva. God. 1960. bilo je 16 500 stabala maslina koje su dale 1 700 hl ulja. Preporučuje se uzgoj kupusa, rajčica i salate, jer za to postoje povoljni uvjeti, te orijentacija na turizam.<sup>110</sup>

Sadašnje stanje u pogledu broja stanovništva i njihova zanimanja može se vidjeti iz slijedećih statističkih podataka.<sup>111</sup>

Godina 1953.

Naselja

Lastovo	1 406 stanovnika
Sv. Petar (Ubli)	230 „
Pasadura most	25 „
Sušac	24 „
Glavat	17 „
Skrivena luka	14 „
Zaklopatica	5 „

---

Svega 1 721 stanovnik

Aktivno stanovništvo po skupinama djelatnosti godine 1953:

Grane gospodarske djelatnosti broj zaposlenih postotak

industrija	43	6,1
poljodjelstvo	398	56,2
šumarstvo	8	1,1
građevinarstvo	51	7,2
pošta i saobraćaj	18	2,5
promet	9	1,4
zanatstvo	43	6,1
usluge	6	0,8
uprava	131	18,6
Svega	707	100 %

<sup>109a</sup> Rubić, n. dj. 135—136.

<sup>110</sup> Farac, n. dj. 22—30. — Riđanović, n. dj. 173.

<sup>111</sup> Ove tabele iz Farac, n. dj. 21, 32.



Svježiji podaci daju ovu sliku brojčanog stanja stanovništva godine 1971:

Općina Lastovo	
Glavat	7
Lastovo	987
Skrivena luka	12
Sušac	6
Ubli	198
Svega	1 210 stanovnika (od toga muškaraca 626). <sup>112</sup>

Od tog broja poljoprivrednici broje 326 stanovnika ili 27%, pri čemu je aktivno 187, a uzdržavano 139 poljoprivrednih osoba. Od čitavog broja stanovništva aktivna je 441, s osobnim prihodima 152, a uzdržavano 617 osoba. Zemljišni je posjed bio 1971. razdijeljen na slijedeći način: bez zemlje i do 0,10 ha bilo je 48 osoba, od 0,11 do 1 ha 49, od 1,01 do 3 ha 76, od 3,01 do 5,00 ha 51, od 5,01 do 10 ha 66, i više od 10 ha 10 osoba.<sup>113</sup>

Aktivno stanovništvo bilo je 1971. raspoređeno u ove kategorije:<sup>114</sup>

industrija i rudarstvo	10
poljoprivreda i ribarstvo	119
šumarstvo	—
građevinarstvo	2
promet	19
trgovina i ugostiteljstvo	25
zanatstvo	14
stambena i komunalna djelatnost	46
društvene i državne službe	77
kulturna i socijalna djelatnost	19
ostale djelatnosti	3
izvan djelatnosti	6
osobe na privremenom radu u inozemstvu	101
Svega	441

Na općini Lastovo bilo je 1972. zemljište iskorišteno ovako:<sup>115</sup>

oranice i vrtovi	140 ha
voćnjaci	193 ha
vinogradi	173 ha
pašnjaci	835 ha
šumsko zemljište	3 704 ha
neplodno	257 ha
Svega	5 302 ha

<sup>112</sup> Savezni zavod za statistiku. Popis stanovništva i stanova 1971. Rezultati za stanovništvo i domaćinstva po naseljima i opštinama, Beograd 1972, tabela 3/1, str. 156.

<sup>113</sup> ibidem, tabela 3/5, str. 99.

<sup>114</sup> ibidem, tabela 3/4, str. 99.

<sup>115</sup> Savezni zavod za statistiku. SR Hrvatska. Obrazac PO-22a.

Na tom tlu žitaricama je 1972. bio posijan 1 ha, i to ječmom; zatim: kumpir 18 ha, luk crveni 4 ha, luk bijeli 1 ha, grah 4 ha, grašak 6 ha, dinje i lubenice 3 ha, ostalo povrće 6 ha, leća 7 ha, kupus 4 ha, rajčica 5 ha i krastavci 2 ha. Slijedi djetelina 7 ha i ostalo krmno bilje 1 ha. Neobrađene oranice i vrtovi protezali su se na 71 ha.

Voćaka je bilo: 45 stabala trešanja, 55 višanja, 55 kajsija, 710 jabuka, 110 krušaka, 100 dunja, 300 šljiva, 1 000 bresaka, 145 oraha, 600 bajama, 100 naranača i mandarina, 130 limuna, 450 smokava i 15 000 maslina. Na površini od 173 ha vinograda bilo je 1 730 000 čokota loze.<sup>116</sup>

Od stoke uzgajalo se: 61 svinja, 151 ovca, 7 konja i ostalo.<sup>117</sup> Ostale vrste stoke statistike ne spominju.

## II

### PROŠLOST OTOKA LASTOVA OD VII ST. DO DOLASKA POD DUBROVAČKU KOMUNU

Ime otoka Lastova bilo je poznato još starim Grcima. U IV st. pr. n. e. zabilježio ga je Teopomp (378—323), kako je to prenio bizantski pisac Stjepan, kao *Ladesta* i *Ladeston*. Na tzv. Tabuli Peutingeriani (III st. n. e.) upisan je kao *Ladestris*. Za Konstantina Porfirogeneta (X st.) to je *Lastobon*. Mlečanin Ivan Đakon (XI st.) zna ga kao *insula Ladaestina*. U dubrovačkim ispravama naziva se: *Lasta*, *Laugusta*, *Lagusta*, *Lagosta*, *Lastoueç*, *Lastouiç*. U kasnijim spisima i *insula Augusta*.<sup>118</sup>

Prema sufiksu *-est*, koji se nalazi u navedenim nazivima za Lastovo, Skok zaključuje da su ime otoku dali Iliri.<sup>119</sup> Otok je dakle veoma davno naseljen. Hrvatski naziv Lastovo Skok izvodi iz *Ladesta* koje prelazi u *Lasta*. Pretpostavlja da su od te riječi Neretvani napravili srednji rod *Lastovo*.<sup>120</sup> Šimunović se slaže da je *Lastovo* nastalo od *Lasta*, ali na drugi način. Po njemu dočetak *-ovo* neposredno se dodao na korijen *Last-*. Prema njegovoj drugoj varijanti *Lastovo* je proizišlo od pridjeva, odnosno kletika *lastovski*.<sup>121</sup> Dubrovački pisac Appendini tvrdi da je riječ *Lastovo* ilirska, što je u njega isto što i slavenska, a označuje mjesto za dokolicu, samoću, udaljeno od dnevnih briga i poslova.<sup>122</sup>

Starijim piscima bilo je čudno što rimski i stariji geografi izričito ne spominju *Lastovo*. Zato se Luccari domišlja i kaže da se *Lastovo* u putovanjima argonauta naziva *Imerthipitia*, kao otok koji proizvodi pinje (*li pignoli*), a da ga Pomponije Mela (I st. n. e.) podrazumijeva i spominje pod nazivom *Ce-*

<sup>116</sup> ibidem.

<sup>117</sup> *Savezni zavod za statistiku*. Broj stoke po općinama, Beograd, 1971. 13.

<sup>118</sup> O tim nazivima usp. Jireček, *Trgovački putevi i rudnici*, 240. — Skok, n. dj. 219—220. — Šimunović, n. dj. 247.

<sup>119</sup> Skok, n. dj. 219.

<sup>120</sup> ibidem, 221.

<sup>121</sup> Šimunović, n. dj. 248.

<sup>122</sup> Appendini, n. dj. II, 283—284.

lado.<sup>123</sup> Appendini pretpostavlja da se naziv otoka *Celadussae* u Plinija Starijeg (g. 23—79) odnosi na Lastovo.<sup>124</sup>

U srednjovjekovnu povijest uveo je otok Lastovo bizantski car-pisac Konstantin Porfirogenet (905—959). U svom djelu »De administrando imperio« u gl. 36. piše o Paganima ili Neretvanima, odnosno opisuje Paganiju, to jest Neretvansku oblast. U njoj nalazi naseljene gradove: Mokro (Makarska), Verulija (po svojoj prilici Brela), Ostrok (Zaostrog) i Labineca (staro mjesto nedaleko od Graca). Na moru Neretvani posjeduju otoke Korčulu, Mljet, Hvar i Brač. Zatim nastavlja: »Ali osim tih su i drugi otoci na koje se Pagani ne pružaju (ne drže ih): otok *Hoara* (po svoj prilici Sušac), otok *Ies* (Vis) i otok *Lastobon* (Lastovo).«<sup>124a</sup>

Car-pisac iznio je samo jednu sigurnu tvrdnju: otok Lastovo (zajedno s otocima Sušcem i Visom) ne potpada u njegovo doba pod vlast Neretvana. Ne kaže tko nad njim ima vlast pa makar i simboličku. To pitanje ostaje dakle otvoreno pa se moramo domišljati. Da je Lastovo tada pod Bizantom, Konstantin Porfirogenet bio bi to napisao. Pod Zahumljem nije moglo biti jer Mljet, Korčulu, Hvar i Brač drže Neretvani. Gotovo je nemoguće da se preko njih, preko njihova teritorija proteže vlast Zahumlja. Preostaje, kad se isključe Bizant, Neretvani i Zahumlje, da kažemo: Lastovo je pod hrvatskom državnom vlašću pod kojom već u to doba zacijelo ima izuzetan status sa širokom autonomijom, jer druge vlasti na istočnoj obali Jadrana tada nema. Istina je da mi ne znamo ništa konkretno o toj autonomiji, niti vlastitim organima vlasti. Lastovo je na krajnjem rubu hrvatskoga državnog morskog prostora. Neposredna vlast hrvatskih kraljeva i velikaša nije se mogla ne samo izrazitije osjećati, nego ni očitovati. Da se Lastovo nalazi u prostoru hrvatske države, indirektno dokazuje događaj koji se zbio potkraj X st.

Mletački dužd Petar II Orseolo, iskoristivši dinastičke borbe i nemire u Hrvatskoj, te dobivši dopuštenje bizantskog cara Bazilija II, suglasnost nje-mačkog cara Otona III i poziv dalmatinskih gradova, otkáže potkraj X st. plaćanje danka Hrvatima i Neretvanima. Danak su Mlečani plaćali da smiju slobodno ploviti uz našu obalu.<sup>125</sup> Kad su Hrvati i Neretvani na otkaz danka odgovorili napadajima na mletačke brodove, Petar II Orseolo najprije 998. preko Bragadina Badovarija osvoji Vis. Zatim oko god. 1000. krene na pohod prema dalmatinskoj i hrvatskoj obali. Dalmatinski mu gradovi polože zakletvu vjernosti: Osor, Zadar, Rab, zatim Krk. Podloži mu se i hrvatski Biograd na moru. U to doba dužd zarobi po svoj prilici kod Sušca 40 neretvanskih plemića koji su se u trgovačkom poslu vraćali iz Apulije. Duždu se poklone i stanovnici otoka Vrgade. U Trogiru ga dočeka svrgnuti hrvatski kralj Svetoslav. Odatle dužd produži u Split. Tu se pomiri i sporazumi s Neretvanima. Oni obećaju da neće ubuduće tražiti od Mlečana da im plaćaju danak, niti ih uznemirivati u plovidbi. Nato je dužd pustio plemiće Neretvane koje je zarobio kod

<sup>123</sup> Luccari, n. dj. 29.

<sup>124</sup> Appendini, n. dj. 286.

<sup>124a</sup> Rački, Documenta, 409—410. — B. Ferjančić, Vizantinski izvori za istoriju naroda Jugoslavije II, Beograd 1959, 65—66 s bilješkama, tumačenjem lokaliteta i literaturom.

<sup>125</sup> O tim prilikama, Šišić, Povijest Hrvata, 468—477.

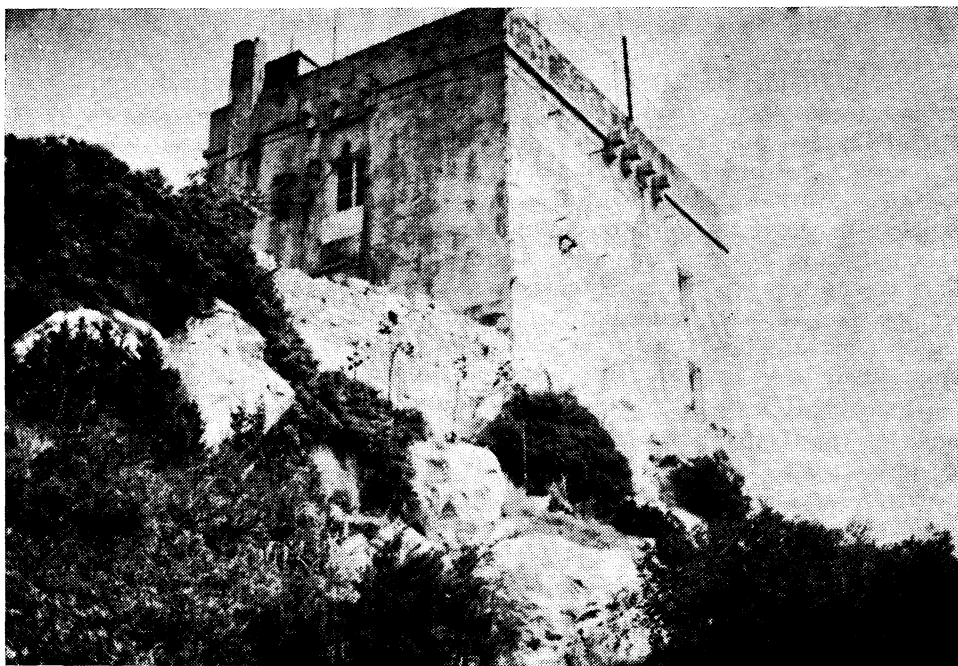
Sušca. Da ne bi Neretvani prekršili ugovor, zadrži šestoricu plemića kao taoce. Odatle je dužd otplovio do otočića Sv. Maksima nedaleko od Korčule.<sup>126</sup> Poručio je Korčulanima da se predaju. Oni odbiju i dužd silom osvoji Korčulu. Tada krene na Lastovo. Mletački povjesničar Ivan Đakon potanko opisuje duždjev napor da svlada Lastovce. Zapravo Lastovci su gotovo jedini među hrvatskim otocima i gradovima (Biograd) pružili otpor osvajaču. Ivan Đakon doslovno piše:

»Uz to je isti dužd — što god je naumio, to je po želji, uz pomoć božju postizao — pokušao napasti drske stanovnike otoka Lastova, zbog bijesa kojih su Mlečani, kad su plovili onim krajevima, vrlo često utekli goli, lišeni vlastitog imutka. Bijaše pak taj otok okružen grebenastim rtovima. Premda nije priječio prilaz onima koji ulaze, ipak je prijetio visokim brdima od kojih je jedno, za koje su svi vjerovali da je neosvojivo, bilo utvrđeno zidinama i kulama. Nato je naprijed rečeni vladar, skupišvi veliko mnoštvo lađa prodro u neku luku onoga otoka, poručujući građanima da se okane tvrdoglavosti i dođu pod njegovu vlast, ili, neka znaju da će ih zarobiti. Ovi, preplašeni, odgovorili su pomirljivim riječima. Poslije je njima nadodao da ne mogu s njim postići mir ni pod jednim uvjetom, nego, ako sami razore grad, te ga razorenog, nepopravljivog i nenastanjivog napuste. Budući da uza sva nastojanja nisu prihvatili da to učine, digli su se da se opru tolikoj vojsci. Tada isti vladar zapovjedi da se njegovi vojnici pripreme za bitku i da žestoko na njih napadnu. A budući da je strm položaj otežavao pristup onima koji su se približavali, neprijatelji nastojahu preko svojih snaga da ih strelicama spriječe. Ipak, providnošću božjom, veći dio vojske provali s onog mjesta gdje se otvaraše prilaz k utvrdi, preostali idući po stranputicama brda, zauzmu kule gdje se čuvahu spremišta za vodu. Namjestivši se na tim kulama, pritješnjivahu se borbom, dok (građani) klonuvši duhom, pošto su odložili oružje, moljahu klečeći samo to da budu izbačeni od odurne pogibelji smrti. Stoga je dužd kao ljubitelj blagosti odredio da sve žive ostave na životu, samo je naredio da se grad uništi. Kad je to izvršeno, dužd je kao pobjednik krenuo natrag do crkve Sv. Maksima. Ondje dođe dubrovački nadbiskup sa svojima, i ovi se zakunu istome duždu i donesu mnoge darove.«<sup>127</sup>

Detaljan opis napadaja na Lastovo i junački otpor Lastovčana omogućuje nam da stvorimo određene zaključke. Vojna Petra II Orseola bila je usmjerena u prvom redu protiv Hrvata i Neretvana. Nije bila organizirana protiv dalmatinskih gradova, odnosno Bizanta. Odatle prvi zaključak: Lastovo nije u X st. bilo u sklopu bizantske teme Dalmacije, tj. pod vlašću Bizanta. Dužd tada ne bi napao Lastovo. On tada ne ratuje ni protiv Zahumlja. Lastovo dakle nije ni pod Zahumljem. Neretvani su se pomirili i sporazumjeli s Petrom II Orseolom pod onim poznatim uvjetima pristavši da dužd zadrži taoce, da ne prekrše mir. Budući da Lastovo ne priznaje mir, ono nije s Neretvanima ni sklapalo ugovor s duždem. Lastovo dakle nije ni pod Bizantom, ni pod Zahumljem, ni pod Neretvanima.

<sup>126</sup> O tom otočiću, usp. I. Fisković, Kulturno-umjetnička prošlost pelješkog kanala, Split 1972, 17—21.

<sup>127</sup> Rački, Documenta, 424—428.



KAŠTEL NA LASTOVU — VJEROJATNO PODIGNUT NA MJESTU UTVRDE  
KOJU JE SRUŠIO PETAR II ORSEOLO

Upozorimo na drugi podatak. Dužd nije htio u Zadru primiti i pregovarati s predstavnicima hrvatskog kralja Krešimira III. S njim je dakle u neprijateljstvu. Otpor Lastovaca Mlečanima u skladu je s neprijateljskom politikom Krešimira III protiv Mlečana. Odnosno, Mlečani zato napadaju i ruše utvrdu Lastovo, jer je otok pod vlašću hrvatskog kralja Krešimira III s kojim oni ne žele pregovarati. Lastovci kao vjerni podanici hrvatskog kralja nisu namjerali izdati ga i prepustiti se Mlečanima. Zato su se opirali koliko su mogli. Lastovo bi, dakle, u X st. bilo u sastavu hrvatske države.

Opis Ivana Đakona omogućuje nam da dođemo i do drugih spoznaja. Lastovo je sjedište smionih i odvažnih gusara, pomoraca koji često prisiljavaju mletačke trgovce da se lišeni svega siromašni vrata kućama. Po toj djelatnosti Lastovci se stavljaju uz bok Hrvata i Neretvana. Kad je dužd osvojio utvrdu i porušio je, Lastovci se više u srednjovjekovnoj povijesti ne spominju kao gusari. Istodobno Lastovo ne igra otada više u srednjem vijeku takvu stratešku ulogu da bi se oko njega vodila borba za posjedovanje ili da bi bilo vojno-pomorsko uporište i sl.

Pitanje je gdje je bila utvrda na Lastovu u doba osvajanja Petra II Orseola. Iz opisa Ivana Đakona razabire se da je bila na strmini i da nije imala žive vode. Neki su povjesničari pretpostavljali da je ta utvrda bila u Ublima (Sv. Petar) i pri tom se pozivali na stare rimske iskopine, vjerujući

da je tu tekao kontinuitet naselja iz antike u srednji vijek. Ivan Đakon, međutim, navodi da je u gradu-utvrđi ponestalo vode i da se nalazi na strmini. U Ublima postoje izvori žive vode, ali nema tragova neke srednjovjekovne utvrde. Zbog toga je ispravna pretpostavka da se današnji Kaštel, povrh mjesta Lastova diže na mjestu te stare utvrde, koju je srušio dužd.<sup>128</sup> Kaštel je na teško pristupačnoj uzvisini kakve nema u Ublima. Osim toga kroz cio srednji vijek na Lastovu postoji samo jedan grad, jedino naseljeno mjesto, današnje Lastovo. Da je prvotno naselje postojalo u X st. u Ublima, pa da su nakon njegova rušenja, uništenja stanovnici osnovali novo naselje, današnje Lastovo, ne samo da bi to spomenula i pamtila mjesna tradicija, nego bi o tome pisale kronike, nalazili bi se tragovi srednjovjekovnog grada, temelji javnih i privatnih zgrada i sl. u Ublima. A toga nema pa makar kako pomno pretraživali Uble i njihovu neposrednu okolicu.

Mletačka vlast nije dugo trajala u Dalmaciji, pa tako ni na Lastovu. Možemo pretpostaviti da je otok u XI st. ostao u sklopu hrvatske države, kao što je bio i u X. U XII st. Bizant još jednom pokušava uspostaviti vlast svoga žezla na Balkanu, posebice nad Hrvatskom i Dalmacijom. Bizantski car Emanuel I Komnen (1143—1180) uspio je 1165, odnosno 1167. pod isprikom da mu pripada tzv. Belina baština, tj. Hrvatska i Dalmacija, zauzeti i pod svojom vlašću držati ne samo te krajeve nego još Srijem i Bosnu sve do 1180. Kroz to vrijeme, 1165—1180, bizantska se vlast u Dalmaciji i Hrvatskoj vrši organizirano u dukatu, novoj bizantskoj upravnoj jedinici u Dalmaciji. Sjedište duksa, dukata bilo je u Splitu.<sup>129</sup> Lastovo je zacijelo dijelilo sudbinu dalmatinskih i hrvatskih gradova južno od Zadra i potpalo pod Bizant. Kad je Emanuel umro god. 1180, dukat se raspao. Bizantska se vlast više nikad nije učvrstila na istočnoj obali Jadrana (osim u Dubrovniku do 1205), a Lastovo se vraća u sastav hrvatsko-ugarske države.

Posredan dokaz o tome jesu zaključci splitskoga crkvenog sabora 1. svibnja 1185. Na njemu je određeno da Lastovo, zajedno s Bračom, Visom, Korčulom, Mulcerom i čitavom Krajinom potpada pod biskupiju u Hvaru, koja je u sastavu splitske nadbiskupije.<sup>130</sup> Budući da su splitska nadbiskupija i hvarska biskupija u političkom smislu unutar hrvatske (zapravo hrvatsko-ugarske) države, smijemo reći da se crkvena vlast poklapala s političkom. Lastovo dakle spada ne samo preko crkvene organizacije pod jurisdikciju biskupije koja je na hrvatskom teritoriju, nego i po političkom statusu dio je hrvatskog kraljevstva.<sup>131</sup>

U XIII st. Lastovo opet nalazimo na području hrvatske države. Papa Honorije III prima 29. ožujka 1221. pod svoju i sv. Petra zaštitu krčke knezove Henrika i Servidona, a s njima i otoke Hvar, Brač, Korčulu i Lastovo s malim otočićima koje im je darovao ugarsko-hrvatski kralj Andrija II. Izvorno papa piše: »Primajući vas pod zaštitu sv. Petra i svoju, potvrđujemo vam apostol-

<sup>128</sup> Lucijanović, n. dj. 256. — C. Fisković, n. dj. 107.

<sup>129</sup> J. Ferluga, Vizantiska uprava u Dalmaciji, Beograd 1957, 120—138.

<sup>130</sup> »Pharensis episcopus habeat sedem suam in Phar et habeat has parochias: Phar, Braciam et Lissam, Corceram, Lastam et Mulcer et totam Crainam« — SCD II, 193. — Novak, Hvar kroz stoljeća, 46.

<sup>131</sup> U tome usp. i Foretić, Otok Korčula, 42.

skim autoritetom i utvrđujemo zaštitom ovog pisma da četiri otoka položena između Splita i Omiša, to jest Hvar i Brač, Korčulu i Lastovo s malim otocima i drugim njihovim pripadnostima, koje, kako smo razumjeli da je predragi u Kristu sin naš Andrija, slavni kralj ugarski, zbog naknade mnogih usluga koje ste mu iskazali, darovao vam iz čiste darežljivosti kao što ih pravedno i mirno posjedujete.<sup>132</sup> Izvor je očit dokaz da je Lastovo u početku XIII st. bilo u vlasti hrvatsko-ugarskog kralja Andrije; da ga kralj daruje krčkim knezovima, a papa Honorije III to kasnije potvrđuje. U povijesnoj se literaturi misli da je kralj Andrija darovao te otoke krčkim knezovima jer su mu krčki knezovi Vid II i Henrik zacijelo brodovljem pomogli kad je ratovao protiv omiških gusara na poziv pape Honorija III i njegova legata Akoncija. Čini se da su krčki knezovi zaista držali te otoke, pa su zamolili papu da im kraljevu darovnicu i potvrdi. Ne zna se, međutim, koliko su dugo krčki knezovi držali Lastovo i te otoke.<sup>133</sup> Drugi povjesničari primjećuju da se ništa ne zna o vršenju vlasti krčkih knezova nad tim otocima.<sup>134</sup>

Sačuvani izvori o povijesti Lastova iz X, XII i XIII st. dokazuju da se Lastovo stalno nalazi u sferi posrednog ili neposrednog utjecaja hrvatskih vladara i Kraljevine Hrvatske. Unatoč tome nad Lastovom se ne osjeća stvarna kraljevska vlast. Ono je više samo po imenu u sastavu hrvatske, odnosno hrvatsko-ugarske države. Lastovo živi više-manje samostalno, autonomno, ni od koga uznemirivano. Kad je ono došlo god. 1221. pod vlast dalekih krčkih knezova, zaista je prepušteno vlastitom razvoju i brizi. Ili točnije: nastavilo je da još samostalnije živi. Dubrovčani videći i znajući takvo stanje na Lastovu, da je ono zaista slabo zaštićeno dalekim autoritetom i snagom svojih krčkih sizerena, odlučuju da ga privole da dođe pod njihovu vlast. Sve do tada, dok je Lastovo bilo pod utjecajem hrvatsko-ugarskog kralja, nije se moglo odlučno i javno raditi da se Lastovo priključi Dubrovniku. Takav bi postupak zacijelo mogao izazvati međudržavne komplikacije. Sada, kad je Lastovo pod dalekim krčkim knezovima i u neku ruku otrgnuto ispod neposrednog nadzora kralja, Dubrovčani smatraju da će lakše i bez veće opasnosti uspjeti pridobiti Lastovo. Za Dubrovčane to ima konkretnu važnost. Otok Lastovo zajedno s Korčulom i Mljetom, a u produžetku s tzv. Elafitskim otocima, tvori zaštitni niz koji osigurava bok trgovačkog, pomorskog prometa Dubrovnika prema Anconi, srednjoj i južnoj Italiji. Lastovo sada za Dubrovčane dobiva strateško značenje kao zaštitna straža njegove plovidbe ne samo prema Italiji nego i prema hrvatskoj obali. Lastovo pak kao domena krčkih knezova i ugarsko-hrvatskog kralja nema u njihovoj strategiji i pomorsko-trgovačkim potrebama takvo značenje i

<sup>132</sup> »Honorius... dilectis filiis nobilibus viris H(enrico) et S(eruidoni) comitibus de Vegla... personas vestras sub protectione beati Petri suscipientes et nostra, quatuor insulas inter Spaletum et Ulmes sitas, videlicet Faram et Brac zam, Corzoram et Laugurstam cum parvulis insulis et aliis pertinentiis suis, quas intelleximus karissimum in Christo filium nostrum (Andream) regem Ungarorum illustrem in recompensationem multorum servitiorum que exhibueritis eidem de mera liberalitate donasse, sicut ea iuste et pacifice possidetis et in instrumento regis ipsius confecto exinde continetur, auctoritate vobis apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio connuenuimus...«. — SCD III, 190—191.

<sup>133</sup> Vj. Klaić, *Krčki knezovi Frankapani*, Zagreb 1901, 90.

<sup>134</sup> Foretić n. dj. 58. — Novak, n. dj. 47.

važnost. Kralju i krčkim knezovima Lastovo je sporedan, rubni, daleki pa čak i nevažni otok. Za Dubrovčane, naprotiv, u njihovoj pomorsko-trgovačkoj ekspanziji Lastovo će dobiti prvorazredno značenje. Možda ne toliko u stvarnoj koristi, koliko u činjenici da će Dubrovčani lakše i sigurnije broditu prema Italiji, srednjem i sjevernom Jadranu, ako je ono u njihovim, a ne u tuđim, neprijateljskim rukama. Ako bi Lastovo bilo u neprijateljskom posjedu, protivnik bi zacijelo mogao iskoristiti sve potencijalne prirodne i strateške prednosti otoka i ometati Dubrovčane u plovidbi. Uz te razloge zacijelo nije posljednji ni taj da su Dubrovčani ribarili oko Lastova i Korčule. Od ulova ribe, koju uhvate mrežama u tim vodama, bili su dužni dati knezu i nadbiskupu dio u količini koja pripada mornaru na lađi.<sup>135</sup>

Zacijelo iz tih razloga, kojemu dodajemo vjerojatan slab nadzor i brigu krčkih knezova nad Lastovom, Dubrovčani šalju svoje povjerenike na Lastovo, Korčulu i Mljet da pripreme te otoke da se predaju, podvrgnu Dubrovniku. 22. svibnja 1240. Dubrovčani Grupša i sin mu Toma kunu se da će nastojati da dubrovački knez dobije te otoke i da će se glede njih pokoriti zapovijedima kneza. Doslovno: »Jednako ćemo biti vjerni i njih ćemo svim načinima kojima budemo mogli sa svojom mogućnošću pomagati i svjetovati u svemu i po svemu, i posebno da uzmognu slobodno, dobro i mirno zadržati u svojoj vlasti otoke, to jest Korčulu, Lastovo i Mljet na čast gospodina našega dužda i rečenoga gospodina kneza Nikole i knezova koji u ime gospodina našega dužda budu u Dubrovniku i na dobro Dubrovnika. I u stvarima rečenih otoka pokoravat ćemo se njihovim nalogima.«<sup>136</sup>

Djelovanje Dubrovčana — da li potajno ili javno — urodilo je djelomičnim plodom. Korčula i Mljet nisu tada došli pod vlast dubrovačke komune. Lastovo naprotiv odlučuje da će to učiniti i čini. Je li djelomičan uspjeh Dubrovčana rezultat ometanja drugih vanjskih ili unutrašnjih činilaca koji su imali odlučniju riječ u opredjeljenju Korčulana i Mlječana i spriječili ih da se ne pridruže Dubrovniku; ili su ti činioци bili manje zainteresirani za Lastovo, pa su dopustili da se jedino ono politički sjedini s Dubrovnikom; ili Dubrovčani nisu imali dovoljno snage, ni moći da se nametnu svima trim otocima, nego samo Lastovu; ili su jedino Lastovci uvidjeli da će im biti bolje pod Dubrovčanima nego dosad, a Korčula i Mljet to nisu htjeli ili nisu smjeli učiniti zbog kakvih pritisaka, obveza i obzira, nije dovoljno jasno. Činjenica je da su se negdje u polovici XIII st., svakako prije 1272, Lastovci dragovoljno predali općini Dubrovnik. O tom je činu u dubrovačkom Statutu zapisano: »Trebа zabilježiti da, kad su Lastovci sebe i svoj otok predali općini grada Dubrovnika, predali su sebe i svoj otok na ovaj način: dubrovačka općina se zaklela da će poštivati sve njihove stare običaje (*antiquas consuetudines*)

<sup>135</sup> Dubrovački Statut, lib. I. cap. X, XVIII.

<sup>136</sup> »Similiter fideles erimus et eos omnibus modis poterimus cum nostro posse adiuvabimus et consiliabimus in omnibus et per omnia, et specialiter ut libere et bene ac quiete possint manutenere insulas, uidelicet Corciram, Lastam et Meletam ad honorem domini nostri ducis ac predicti domini Nycolai comitis et comitum qui pro domino nostro duce in Ragusio et ad salutem Ragusii. Et in factis predictarum insularum obediemus eorum preceptis«. — SCD IV, 111. — J. Resti, *Chronica ragusina* (ed. Nodilo), 87. — Foretić, n. dj. 44.



koje sami između sebe održavaju; i drugo, općina dubrovačka dragovoljno daje otok svom knezu, koji tijekom vremena bude u Dubrovniku.«<sup>136a</sup> God. 1313. dubrovački knez Bertucije Gradonik izvještava dužda o traženju Dubrovčanina Lovra Bubanje da mu se dâ Lastovo na upravu. Knez obavještava dužda da je u ispravama dubrovačke općine pronašao zapisano da se otok Lastovo dragovoljno predao općini Dubrovnik pod uvjetom da se sačuvaju njegovi stari običaji.<sup>137</sup>

Iz navedenih je tekstova nedvojbeno da su se Lastovci dragovoljno priključili dubrovačkoj komuni, da se općina obvezala dopustiti Lastovcima da i dalje žive po svojim starim običajima i da je dubrovačka općina vlast nad Lastovom prenijela na svog kneza, koji je zapravo bio Mlečanin.<sup>138</sup>

<sup>136a</sup> »Notandum est quod, quando homines de Lasta dederunt se et insulam Laste comuni civitatis Ragusii, hoc pacto dederunt se et insulam suam, videlicet: quod comune Ragusii iuravit manutenere eis omnes suas antiquas consuetudines quas ipsi inter se habent, et secundum hoc pactum comune Ragusii dedit eam de sua voluntate comiti suo, qui per tempora erit in Ragusio« — Dubrovački statut, lib. I. cap. XV. — Isti tekst priključenja Lastova Dubrovniku zapisan je i na početku Lastovskog Statuta.

<sup>137</sup> »quod sicut per scripturam communis ragusine iam longo tempore factam patet homines de Lagosta se insulam ipsam voluntarie dederunt comuni ragusine sub tali conditione et pacto, quod commune ragusinum iuravit eis manutenere omnes suas antiquas consuetudines, quas ipsi homines de Lagusta habeant inter se...« Monumenta ragusina. Libri reformationum I, MSHSM 10, 20.

<sup>138</sup> O ovom na prvorazrednim izvorima temeljenom prikazu načina kako je Lastovo svojevrijedno došlo pod vlast dubrovačke komune postoje tri suprotna mišljenja.

Prvo, najstarije iznio je S. Razzi: Lastovo je pripadalo templarima. Kad je taj red ukinut, njihova dobra, pa i Lastovo, pripala su ivanovcima s Roda. Ovi nisu iz početka marili za Lastovo, pa je ono živjelo samostalno, prepušteno sebi u dobru i zlu. Lastovci videći da ne mogu više tako živjeti, godine 1310. jednostavno su se podložili Dubrovčanima. Godine 1494. bili su Dubrovčani tuženi kod pape da su zauzeli otok koji pripada crkvi. Dubrovčani su se iskupili pred papom. Otada mirno uživaju otok (Razzi, n. dj. 158—159). To pričanje prihvatilo je kao istinito D. Farlati, *Illyricum sacrum* VI, Venecija 1800, 372. Sve bi to bilo lako odbiti uvidom u dubrovački Statut i isprave iz kraja XIII i početka XIV st. da I. Kukuljević nije pronašao — ne piše gdje — da su vranski templari g. 1308. tražili od dubrovačke općine da im preda otok Lastovo. Dubrovčani su bili pristali da ga vrate templarima, ali puk Lastova odbije. Templari nisu uspjeli ostvariti zahtjev. God. 1312. ukinut je templarski red (Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj, *Rad JAZU* 81, 33). Budući da na otoku nema tragova postojanja bilo kakvog samostana, niti o tome zna usmena predaja, to se pričanje ne uzima ozbiljno (usp. Lucijanović, n. dj. 258).

Druga je priča nešto mlađa. Orbini navodi da su Dubrovčani kupili otok Lastovo od raškog kralja Stefana koji je imao nadimak Crapalo. Za vladanja njegova sina Uroša, raški su velikaši optužili Dubrovčane da su nezakonito kupili Lastovo, koje treba da pripadne raškoj državi. Dubrovčani su dokazivali da su otok valjano kupili. Tada Uroš počne huškati Lastovce protiv Dubrovčana obećavajući im slobodu i zaštitu. Dubrovčani na to pošalju mornaricu i vojsku da zadrže Lastovo. Uroš zaprijeti ratom. Ipak uskoro sklope međusobni mir. Lastovo ostane Dubrovčanima. Lastovci zatraže oprostenje od Dubrovčana i obećaju ubuduće vjernost (Orbini, n. dj. 198). Premda Čremošnik (Notarske listine, 5—6) vidi u ovom i sličnom pričanju drugih dubrovačkih kroničara, neku istinu, konkretno kaže da je Lastovo došlo pod Dubrovnik u doba Uroša I, da se izdvojilo iz raške države. S. Čirković je kudikamo oprezniji kad piše: »Ne vidi se kako je on (tj. Orbini) došao do vesti da je Stefan zahtevao Lastovo, koje bi kralj Uroš I darovao Dubrovčanima« (M. Or-

## III

## LASTOVO U SKLOPU DUBROVAČKE KOMUNE

Za razdoblje lastovske povijesti prije nego se Lastovo dobrovoljno priključilo Dubrovniku nema sačuvanih izvora na temelju kojih bi se mogli prikazati gospodarski i društveni odnosi na tom otoku. Ipak, sačuvane isprave, osobito notarske knjige iz kraja XIII i kasnijih stoljeća, omogućuju nam da doznamo ne samo kakve su bile prilike potkraj XIII st., nego da na temelju sačuvanih zapisa, prežitaka doznamo i kakve su bile prilike prije negoli je Lastovo došlo pod dubrovačku vlast.

Zanimljivo je ispitati kakvo su gospodarsko-društveno stanje zatekli Dubrovčani na Lastovu, što su održali od obećanja da neće mijenjati »stare običaje« na otoku i koje su promjene nastale na Lastovu nakon pripojenja s obzirom na to što je Dubrovnik grad-komuna s razvijenom robno-novčanom privredom, pomorstvom, trgovinom, obrtom, čvrstim pravnim poretkom temeljenim na pisanom Statutu, te dobrom upravom nadvisivao gospodarsko-društveno uređenje Lastova i imao nad njim vlast.

Razmjerno najviše sačuvanih podataka o Lastovu u XIII st. odnosi se na zemlju. Zemlja je po sadržaju obrađivanja vinograd (*vinea*), vrt (*ortus*) ili jednostavno zemlja (*terra*), odnosno posjed (*possessio*) sa svim pripadnostima.<sup>139</sup> Posjed se raspada, dijeli na parcele, čestice (*pecie*).<sup>140</sup> Da bi se točno označilo mjesto gdje tko posjeduje zemlju, navode se, označuju pojedini nazivi zemljišta, čestice. U XIII st. zabilježeni su lokaliteti: *Zegovo* (1283, terra in Slegoa), *Zlopolje* (1297, pecia terre in loco qui dicitur Slopol), *Lastovsko polje* (1285, in plano Laguste).<sup>141</sup> Pored naziva za čestice ili veće površine (polja, brda, kotline i sl.) navode se i susjedi-zemljovlasnici koji sa svih strana okružuju nečiji

b i n i, Kraljevstvo Slovena, Beograd 1968, 303). Orbinijevu misao prepisuju Luccari (Luccari, n. dj. 29), Rastić (Chronica ragusina, 105—107) i Appendini (Appendini, n. dj. II, 286). Budući da nam prvorazredni izvori: dubrovački i lastovski statuti, izvjava dubrovačkog kneza iz 1313. i već navedene isprave od 1. V 1185, te 29. III 1221. i (donekle) od 22. V 1240. dokazuju da Lastovo nije bilo u sastavu nemanjičke države, ta pričanja ne mogu imati povijesnu vjerodostojnost. Ne postoje prvorazredne vijesti o toj navodnoj kupovini Lastova sa strane Dubrovčana.

Treće, odvojeno i originalno mišljenje iznosi M. Medini, koji kaže da je Lastovo došlo pod Dubrovnik prije 1205, dakle na početku XIII st. Odbacuje kao nepotrebne i neprikladne za suprotnu argumentaciju ispravu pape Honorija III od 21. III 1221, i onu od 22. V 1240. Indirektnu potvrdu da Dubrovčani u početku XIII st. drže Lastovo nalazi u svojem tumačenju isprave od 17. VIII 1215 (SCD III, 134) u kojoj piše da je dubrovački knez izgubio Korčulu i Mljet, ali se ne spominje Lastovo kao izgubljen posjed. Po njegovu tumačenju dubrovačka je općina 1205. morala predati svome knezu Mlečaninu Lastovo, kao i ostale otoke pod istim uvjetima pod kojim su Mlečani preuzeli svoju vlast nad Dubrovnikom (Dubrovnik Gučetića, Beograd, 1953, 23). Samovoljno odbijanje Medinijevo da razmatra sve relevantne činjenice uključujući dubrovački i lastovski statut, sačuvane isprave i odluke dubrovačkog Vijeća iz početka XIV st. prisiljava nas da prema njegovim stavovima budemo krajnje oprezni.

<sup>139</sup> PR 2, 78, 79'. — DC 1, 124'.

<sup>140</sup> SCD VII, 265.

<sup>141</sup> SCD VII, 265. — Test. 1, 25. — DC 2, 59'.

posjed. Zbog spominjanja susjeda na Lastovu se potkraj XIII st. zna za slijedeće zemljovlasnike: Ratko sin Dražin, Dobroje Pripković, Rekoje, Brajko, Dobroje Draganov, Ivana Tolislavić, Dražeč sin Grubeše, Dragomil Dobrojević.<sup>142</sup> Tuđi posjed, koji okružuje nečiju česticu, označuje se obično prema stranama svijeta. Npr. taj i taj je vlasnik s istočne strane (*a parte orientis*), drugi su sa zapadne (*a parte occidentis*); ili pokazuje tko je susjed-vlasnik s morske strane, što općenito upućuje na jug (*a parte pelagi*), ili prema kopnu, što redovito gleda na sjever (*a parte terre firme*). Po nazivima lokaliteta i imenima vlasnika vidi se da su to slavenski, hrvatski nazivi.

Zemlja je u XIII st. u privatnom vlasništvu. Njom otočani kao vlasnici i neposredni obrađivači slobodno raspoložu. Dio zemlje na otoku pripada i crkvi (*terra ecclesiarum*).<sup>143</sup> Zemlja se smije prodati i darovati Lastovcu,<sup>144</sup> pokloniti crkvi ili samostanu,<sup>145</sup> te pokloniti u naknadu da se vlasnik uzdržava do smrti.<sup>146</sup>

Prema oskudno sačuvanim podacima Lastovci u to doba dosta sade i uzgajaju vinovu lozu. Zato se susreću izrazi: vinograd (*vinea*), vino (*vinum*); uz to se siju i žitarice (*bladum*).<sup>147</sup>

Uz poljodjelstvo bave se stočarstvom. Stada i krda različite vrste stoke (*bestie et animalia*) pasu po otoku i okolnim školjima. Posebno se spominju krave (*vacca*).<sup>148</sup> Pokraj stoke skakuće mnogo kunića (*carnes de ducentis conillis, coniglos, de cunilis*), dok po gnijezdima legu sokolove izvježbane za lov (*pro falconibus, omnes falcones ad comitatum pertinentes, falcones domini comitis*).<sup>149</sup> Uz obalu ribare. Ulovljenu ribu (*pisces*) između ostalog izvoze u Dubrovnik.<sup>150</sup> Bave se u skromnim razmjerima pomorstvom. Brodovima plove na obližnju Korčulu (odakle neki put dovode bračne družice).<sup>151</sup> U Polačama (*in portu Palacii*) na otoku Mljetu 20. studenoga 1297. napali su neki Omišani i orobili neke Lastovce nanijevši im štetu u vrijednosti 15 perpera.<sup>152</sup> Lastovci su i inače imali neprilika od Omišana gusara. 15. siječnja 1297. Omišani su napali lastovskog kneza Vladimira i drugove na putu prema Dubrovniku kod

<sup>142</sup> SCD VII, 265. — Test. 1, 25. — PR 2, 70', 79. — DC 1, 124'. — Miscellanea saec. XIII, u *Hist. arhivu u Dubrovniku*, isprava iz 1294.

<sup>143</sup> Test. 1, 125.

<sup>144</sup> God. 1301. Radokna Bošković s Lastova daruje Dobroju Draganovu s Lastova zemlju na kojoj je kućica i vrt. — PR 2, 79.

<sup>145</sup> 15. IV 1301. Dražeč, sin Predragov s Lastova daruje lokrumskom samostanu u Dubrovniku sva svoja pokretna i nepokretna dobra s Lastova, PR 2, 70. — U XIV st. prema LV gl. lastovskog Statuta, nije se više smjelo, kako smo već spomenuli, oporučiti zemlju na Lastovu prosjačkim redovima. Zemlja se najprije morala prodati Lastovcu, a novac darovati.

<sup>146</sup> 15. IV 1283. Brata, kći Nacerata s Korčule, žena pok. Pribiena de Plencano s Lastova ostavlja kuću, posjede, vinograd i blago sa svim pripadnostima na Lastovu Grubenu Radinovom s Lastova pod uvjetom da je uzdržava do smrti, DC 1, 124'.

<sup>147</sup> DC 2, 59', 65. — DC 3, 92. — SCD VIII 214.

<sup>148</sup> DC 1, 124'. — DC 2, 65, 65'.

<sup>149</sup> SCD VI 493. — VII, 214. — Čremošnik, Spisi br. 338. — DC 2, 31'.

<sup>150</sup> God. 1297. — DC 3, 92'.

<sup>151</sup> DC 2, 65'.

<sup>152</sup> »Die XX novembris (1297), Obrat de Bogdano, Radosta de Lagusta, Bratoslavus de Lagusta eorum sacramento conqueruntur dicentes quod Pomilus de Almisio cum V. aliis hominibus de Almisio cum una barca roboraverunt eis in portu palacii et acceperunt eis yperperos XV in rebus« — DC 3, 79.

Trstenice (Trestaniča) na Pelješcu i opljačkali ih. Popis opljačkanih stvari koji su dali Vladimir i ostali Lastovci sudskim i upravnim organima u Dubrovniku pomaže da doznamo čime se Lastovci bave, što prevoze i imaju. Razabire se da su prevozili vino, različitu ribu (*pisces, palanda* = polanda?), kuniće, odjevne ogrtače, kratke kapute i druge tekstilne predmete (marame, bisage, stolnjake) od tkanine, sukna, lana (*de xuchna, xochna, de tela, de panno, de lana*), zatim nož, češalj, srebrni prsten i sl.<sup>153</sup>

Do dolaska pod Dubrovnik Lastovci su imali svoje nepisane, stare običaje (*antiquas consuetudines*) po kojima su uredili svoj život kao društvena bića. Vlast su zacijelo tako organizirali da čuva i jamči stoljetnu autonomiju otoka. Mora biti da je sustav uprave bio dobro uhodan i temeljen na davnom iskustvu. Nisu zabilježeni slučajevi pobuna. U vanjskopolićkim odnosima uživali su mir. Ni u jednom dokumentu do pol. XIII st. ne vidi se da bi se kraljeva vlast ili vlast njegovih velikaša osjećala u nekom izrazitijem obliku na Lastovu, niti da bi ona zadirala u njihov unutrašnji život da ga kanalizira prema svojim interesima. Autonomija je morala biti gotovo potpuna. Kad su se Lastovci u pol. XIII st. priključili Dubrovniku, za taj politički čin i postupak nisu morali niti su bili dužni ikoga pitati. Sami su odlučili da se potčine suverenitetu Dubrovnika.

Izgleda da na Lastovu nije postojala jedna određena, birana osoba koja bi predstavljala otok i otočane. U izvorima se spominju suci (*judices*) koji su rješavali imovinskopravne sporove. To indirektno zaključujemo iz presude dubrovačkog kneza od 24. ožujka 1297. kojom on i njegovi suci poništavaju presudu lastovskih sudaca s obrazloženjem da je temeljena na neistini.<sup>154</sup> Ako su lastovski suci smjeli rješavati imovinskopravne sporove, tada su zacijelo bili pozivani da pravilno tumače »stare običaje« i čuvaju ih. Pored sudaca spominju se i župani (*juppani*).<sup>155</sup> Zbog pomanjkanja izvora ne može se ništa reći o njihovoj ulozi.

<sup>153</sup> Evo popisa opljačkane robe:

18. I. 1297. »Valdemirus, comes in Lagusta suo sacramento conqueritur dicens quod veniebat modo de partibus Laguste Ragusium cum una barca cum sociis infrascriptis. Et Almisani cum una barca armata ab ista parte Trestaniče die lune XIII. januariis, nomina quorum sunt: comitus Stoislavus et nauclerus Mastegnus filius Mlanetuch, et Plausa et Petro de Polsigna et Radetin Cogniezich et Tresiča de Draseno. Et socii de Dalmisia arobaverunt ipsum et socios cui Valdemiro acceperunt res istas: quinquā II vini.

Item Grubeno mantellum duplicem de xuchna, et tunicam unam de xochna, et coniglos, et palandas LXXXX, et yperperos II in denariis, et curtellum et toaliam I.

Item Mildruco et socio Bogdano acceperunt yperperos IIII et grossos VII in denariis, et bračia de xochna LXXXIII, item inter pannos de dorso et vinum et alias res et pisces, yperperos VII.

Item Mileno de Stoiano acceperunt grossos X in denariis et rebus.

Item Drage de Lagusta acceperunt predicti: tunicam I de panno, et tunicam I xochna, et anulum I argentum, et grossos V in denariis, et cubita XIII xochne, et cubita VIII de tela, et façolum I, grossos IIII, et curtellum I, et petines alino grossos III, et grossos II de piscibus, et grossos IIII de lana, et bishaços de grossis II.

Item Jurco de Lagusta predicti: cubita XXV xochna — DC 3, 92'.

<sup>154</sup> SCD VII, 265—266.

<sup>155</sup> DC 2, 59' — od g. 1285.

Nemamo mnogo primjera, ni zapisa da se domišljamo koji su bili »stari običaji« na Lastovu. Ipak dva slučaja iz XIII st. barem će nešto razjasniti. 17. prosinca 1285. Rekoje, sin Draživoja s Lastova tužio je Milgosta Desijinog da mu plati kravu, koju su mu neki Korčulani ukrali na Lastovu, jer je Milgost bio s njima. Taj je zahtjev podupro tvrdnjom: na Lastovu je običaj (*consuetudo*), ako se neki Lastovac nađe u lađi sa strancima i oni krađu blago (*bestie*) na Lastovu, tad je Lastovac dužan tako glasno vikati da ga se čuje na području Lastova. Ako ne bude vikao, dužan je iskrcati se iz lađe. Ako tako ne postupi, mora platiti vrijednost ukradene životinje.

Milgost se branio da nije dužan platiti životinju, u ovom slučaju kravu, koju su ukrali Korčulani, zato jer je običaj na Lastovu (*consuetudo Laguste*) da se smije ukrasti životinja kad se ide u svatove, a da se ne mora platiti. Budući da je bio pozvan u goste i išao je u svatove, nije dužan platiti kravu.

Svjedok, kojeg je pozvao Rekoje, potvrdio je kako je običaj na Lastovu (*consuetudo in Lagusta*) da je Lastovac, ako se nađe u lađi sa strancima, a oni krađu životinju na Lastovu, dužan glasno vikati da ga se čuje (*quod illi de contrata illa audiant*) ili izići iz lađe. Ako tako ne postupi, mora platiti životinju. Za drugi običaj da se smije ukrasti životinja kad se ide u svatove, odgovorili su svjedoci da o tome ne znaju ništa. Tad je zakazano novo ročište na kojem stranke moraju dokazati svoje tvrdnje.<sup>156</sup>

Tu su spomenuta dva »običaja« od kojih je jedan bio sporan. U XIV st. nije se više vodilo računa o takvom otuđenju stoke. U lastovskom Statutu, gl. VII—IX, točno je određena i odmjerena kazna za krađu domaće životinje i ne spominje se više nikakav »običaj«.

Nešto su zamršeniji bili običaji kad se radilo o izvanbračnom spolnom odnošaju, osobito s djevojkom, a ne s udanom ženom. Ako se muškarac upustio u takav čin preko volje djevojke, mogao je izgubiti glavu. Inače bi ga prognali s otoka i bila bi mu oduzeta imovina. Ako se to dogodilo s pristankom žene ili djevojke, tad je ona postala kneževa robinja.<sup>157</sup>

Da bi se izbjegle takve teške kazne, u XIV st. lastovski je Statut u gl. XV regulirao: kad se dogodi takav slučaj, muškarac i žena treba da se vjenčaju. Tad se neće kazniti. Ako roditelji ne žele dati kćer tom čovjeku, ili se ne mogu na drugi način nagoditi, tada sva dobra koja posjeduje muškarac pripadaju

<sup>156</sup> DC 2, 65'.

<sup>157</sup> Zbog takvih sankcija zabilježen je 14. X 1285. jedan drastičan slučaj s potresnim opisivanjem detalja. Naime, Bogdan, sin župana Desislava s Lastova optužen je da je imao spolni odnošaj s Dobrom, pokćerkom Gojše s Lastova. On je to priznao (*habui facere carnaliter cum Dobra filiastra Goyse de Lagusta*). Napomenuo je da je to uradio s njenim pristankom (*cognovi eam carnaliter cum voluntate sua*). To su potvrdili i njegovi svjedoci. Kad je to doznao očuh (*patrinus*) Dobrin, zaprijetio je Bogdanu riječima: »Zlo si to učinio, jer ćeš izgubiti glavu« (*Male fecisti hoc malum, quia tu perdes caput*). Dobra je naprotiv na sudu izjavila da ju je Bogdan silom oskvrnuo (*cognovit me carnaliter per vim et habuit facere mecum sicut habent homines cum viris... sforçavit me*). Kad je njena majka doznala za to, pregledala je kćer i vidjela da je obeščašćena (*ego temptavi ipsam et inveni eam corruptam*). DC 2, 59', 65, 65'. Nije zabilježena konačna presuda, pa ne znamo tko je bio u pravu. O ovom slučaju usp. i Čremošnik, Notarske listine, 9.

djevojci, a on se progoni s otoka. U XIV st. ublaženi su, dakle, takvi slučajevi: ne prijeti se smrću i žena ne postaje kneževa robinja. Dapače ona je u boljem položaju nego muškarac. Ako se ne želi udati za tog čovjeka, dobiva njegovo imanje. Budući da se on progoni s otoka, tad joj se ne može osvećivati.

Kad se Lastovo pridružilo Dubrovniku, odnosno kad je dubrovačka općina zagospodarila Lastovom, vlast nad otokom predala je svom knezu. Nastale su stanovitve promjene u upravi i društvenim odnosima. Istina je da te promjene teku polagano, ali ipak teku. One nisu odmah korjenite, ali se uočavaju.

U upravnom pogledu cio otok Lastovo sa svim svojim okolnim školjima i otočićima od Sušca do Vrhovnjaka postaje pod dubrovačkom vlašću jedna upravna jedinica: knežija (*comitatus*).<sup>158</sup> Knežija se, čini se, dijeli na manje jedinice, koje se zovu *contrata*.<sup>159</sup> Dubrovački knez ne vlada osobno nad Lastovom, ne boravi na njemu. On šalje svog zamjenika, koji se zove knez (*comes*), rjeđe potknez (*vicecomes*) ili zamjenik (*vicarius*).<sup>160</sup> Prvi poznati knez bio je Ivan de Volcio (1275). Od 1284. do 1285. upravlja Vlaho, sin Rossina de Xorato, a 1297. Vladimir (Valdemirus).<sup>161</sup>

Budući da dubrovački knez nije osobno upravljao Lastovom, sustav dubrovačke vlasti polagano se izgrađivao. Izgleda da su Lastovci iz početka morali plaćati određeni novčani iznos, valjda u obliku nekog poreza, dubrovačkom knezu. Naime, 14. svibnja 1280. Dubrovčanin Ilija Teodora de Rasti platio je u ime Lastovaca dubrovačkom knezu 15 perpera pod uvjetom da mu Lastovci vrate novac do 29. lipnja iste godine.<sup>162</sup> Poslije se pitanje lastovskog kneza uredilo ovako: Dubrovčanin-kandidat, koji je želio otići na Lastovo za kneza, platio bi dubrovačkom knezu 60 perpera godišnje, u dva obroka: 30 perpera na Božić, a 30 na sv. Petra u lipnju.<sup>163</sup> Mandat lastovskog kneza trajao je u to doba obično dvije godine. To ga je dakle koštalo 120 perpera. Osim toga lastovski je knez morao donijeti dubrovačkom knezu sokolove s Lastova, koji mu pripadaju, i meso od 200 kunića (*de conillis*), te privesti mu žene koje su pale u grijeh (preljub)<sup>164</sup> da mu postanu robinje (*debent esse ancillae comitis, sclauae*). Za uzvrat lastovski je knez imao pravo ubirati desetinu od žita i vina i sve ostale prihode koji mu pripadaju.<sup>165</sup> Takvu je obvezu preuzeo 2. kolovoza

<sup>158</sup> »in comitatu Laguste« (1284), — »pro comitatu Laguste« (1285). SCD VI, 439. — DC 2, 31', 65'.

<sup>159</sup> »de contrata illa«, »illi de contata illa« (1285). DC 2, 65'.

<sup>160</sup> DC 2, 59'. — DC 3, 92'. — SCD VII, 265, — VIII, 214.

<sup>161</sup> Jireček, Trgovački putevi, 240. — SCD VI, 493. — VII, 265. — DC 2, 59', 65. — DC 3, 92'.

<sup>162</sup> »Elias Teodori de Rasti obligavit se (14. V 1280) soluturum pro hominibus de Lagusta domino comiti yperperos quindecim sine ulla contradictione usque ad festum sancti Petri proxime venturi«, Čremošnik, Spisi, br. 240.

<sup>163</sup> Tako se 17. XII 1285. bio nagodio Vlaho Rossino de Xorato kao comes Laguste s dubrovačkim knezom. »Quos omnes LX ipse Blasius debet dare dicto domini comiti pro comitatu Laguste quam ipse emit a dicto domino comite« DC 2, 65'.

<sup>164</sup> »caderet in peccatum, de mulieribus fornicariis, femine que adulterium commisissent« — SCD VI, 493. — VIII, 214. — Monumenta ragusina. Libri reformatio-num I, 20.

<sup>165</sup> SCD VI, 493. — DC 2, 31'.

1284. Dubrovčanin Vlaho, Rossini de Xorato.<sup>166</sup> Obveza Lastovaca da daju dubrovačkom knezu sokolove zacijelo je njihova najstarija daća.<sup>167</sup>

Tijekom vremena dubrovački knez povećava dažbine koje mu moraju davati Lastovci povećavajući tako svoje prihode. Osim navedenih podavanja (sokolovi, kunići i žene), on traži i dobiva: desetinu od žita, vina i jaradi, prihode od školja i kazni za krađe, te napose polovicu od novčanih kazni udarenih na tučnjave i prolijevanja krvi. Povećavanjem dažbine dubrovački je knez prisiljavao lastovskog kneza da i on što više iscrpljuje otočane, kako bi i njemu nešto ostalo. Veće i teže kazne osiguravale su veće prihode obojici. Takvi su postupci doveli do zategnutog stanja koje je moglo biti opasno za Veneciju i Dubrovnik. Lastovci su se zato 1308. žalili duždu. Dužd je uvažio njihove prigovore i odredio: ukidaju se sve dotadašnje dažbine i nameti. Mjesto njih Lastovci će godišnje davati dubrovačkom knezu 8 velikih libara novca i 15 perpera mjesto sokolova. Knez će slati na Lastovo svog namjesnika, zamjenika (*vicarius*) za kojeg će dobiti još 50 perpera.<sup>168</sup> U svemu dakle jedinstvena podavanja Lastovaca odsad iznose godišnje 11 libara novca i 5 perpera, što preračunato u perpere iznosi 225 perpera. To je potvrdilo i dubrovačko Veliko vijeće 7. siječnja 1313. Sav ostali novac koji se utjera od kazni, a i ostala podavanja ostaju Lastovcima, lastovskoj općini.<sup>169</sup> Lastovci se suglasili s tim odredbama. Svakako im je bilo lakše: žene im se i djevojke ne odvođe — u određenim slučajevima — da budu kneževe robinje, ne udaraju im se visoke novčane kazne da bi knezovi u Dubrovniku i Lastovu imali veći prihod i sl. Oslobođeni su nepopularnih »običaja« i nameta.

Knez na Lastovu bio je predstavnik dubrovačkog kneza i dubrovačke općine. Rješavao je, kao prva instancija, imovinskoppravne, uglavnom zemljišnoppravne slučajeve, razmirice oko granica posjeda. Udarao je kaznu do visine 25 perpera.<sup>170</sup> Ako su stranke bile nezadovoljne njegovom presudom, imale su pravo utoka na kneza u Dubrovniku. On je tada rješavao spor. Isto tako, ako je bio neki teži slučaj, tad se ročište uglavljivalo u Dubrovniku, i tamo je tekla parnica. U tim slučajevima lastovski je knez bio obvezan dovesti stranke i njihove svjedoke pred sud.

<sup>166</sup> Dubrovačka vlasteoska obitelj Xorato, Sorento javlja se u ovo doba. Rodonačelnik je upravo spomenuti Rossinus, koji ima sina Vlaha, lastovskog kneza. Ta se obitelj javlja prilično kasno u Dubrovniku i nije igrala veliku ulogu u političkom životu Dubrovnika. Usp. I. Mahnkén, Dubrovački patricijat u XIV veku, Beograd 1960, 405.

<sup>167</sup> Još 9. VIII 1280. bio je osuđen neki Jurko s drugovima s Lastova jer su prodali na Korčuli sokolove namijenjene dubrovačkom knezu. Budući da su učinili prekršaj, zapravo krađu, morali su nadoknaditi štetu i platiti dubrovačkom knezu 30 perpera. Pretpostavlja se da su Lastovci morali davati godišnje 6 sokolova dubrovačkom knezu. Čremošnik, Spisi, br. 338, — isti, Notarske listine, 8.

<sup>168</sup> SCD VIII, 214. — Mon. rag. I, 21.

<sup>169</sup> »Et considerato pro meliori dicte insule captum fuit, quod comes ragusinus haberet libras VIII grossorum. Et pro falconibus solidos XV grossorum, et pro vicecomite quem mittit illuc, solidos L grossorum in anno. Et hoc totum ascendit in summa librarum XI et solidum V grossorum in anno; et omnes alie regalie, consuetudines et condempnaciones remanent in honines et comune insule supradicte« — Mon. rag. I, 21.

<sup>170</sup> Vladimir (pot)knez Lastova osudio je 1297. na kaznu od 25 perpera svećenika Bogdana, jer je smetao u posjedu Ratka, sina Dražinog. — SCD VII, 265—266.



OSTACI DVORA LASTOVSKOG KNEZA NA LASTOVU

Viša instancija u Dubrovniku bavila se, koliko je sačuvano u izvorima, slučajevima silovanja, preljuba,<sup>171</sup> ispitivala je valjanost presuda lastovskih sudaca,<sup>172</sup> rješavala pitanja novčane naknade prigodom krađe stoke,<sup>173</sup> ili krađe

<sup>171</sup> Usp. već spomenutu parnicu između Bogdana i Dobre.

<sup>172</sup> 24. III 1297. dubrovački je knez poništio presudu lastovskih sudaca, jer je pronašao da se tužena stranka poslužila falsifikatom. SCD VII, 265—266.

<sup>173</sup> 17. XII 1285. slučaj kad je Milgost, sin Desoje ukrao kravu Lastovcu Rekoju, sinu Draživoja ispričavajući se da svatovi smiju bez kazne krasti stoku. — DC 2, 65'.



sokolova,<sup>174</sup> zatim ako dužnik ne vrati dug u dogovorenom roku,<sup>175</sup> ili kad Omišani napadnu i opljačkaju Lastovce bilo na moru ili luci,<sup>176</sup> ili kada nastanu imovinsko-pravni sporovi oko vlasništva zemlje.<sup>177</sup>

Uz kneza su na Lastovu i suci, obično dvojica (*faciat venire... ambos iudices*), ali ih može biti i više. Oni sudjeluju u svim presudama koje knez izriče na Lastovu. Isto tako prate ga kad mora prisustvovati i sudjelovati na parnicama u Dubrovniku. Ponekad dubrovački knez prepušta sucima na Lastovu da ispituju činjenično stanje u nekom sporu, osobito ako je riječ o zemljovlasničkim odnosima, i da iznesu svoje mišljenje. Kad izvrše posao, izvijeste ga, i u njegovoj nazočnosti donose presudu.<sup>178</sup> U takvim slučajevima, kad lastovski suci presuđuju u nazočnosti dubrovačkog kneza, pored njih se nalaze i dubrovački zakleti suci, koji se tada nazivaju auditori (*auditores*)<sup>179</sup> Dubrovački suci zacijelo prate tok suđenja da vide nije li što u parnici i presudi lastovskih sudaca formalnopravno pogrešno. Iz toga možemo izvući dva zaključka: ili dubrovačka vlast želi provesti jedinstven sudski postupak i poštivanje jedne zakonitosti, kako u Dubrovniku tako i na Lastovu, odnosno na cijelom svom teritoriju, pa traži da se lastovski suci uče i izriču presude u skladu s dubrovačkim zakonima; ili želi — opet u formalnopravnim granicama — dopustiti neku samostalnost u presudama lastovskih sudaca poštujući u pojedinim slučajevima njihove običaje, tražeći mišljenje i uvažavajući njihovo gledište. Inače je pojava auditora rijetka u dalmatinskom srednjovjekovnom pravu.

Uz kneza i suce na Lastovu, koji su sudska, izvršna i upravna vlast, javlja se i općinski teklić, kurir (*riparius*).<sup>180</sup>

<sup>174</sup> Već navedeni slučaj iz 1280. kad su neki Lastovci prodali Korčulanima sokolove namijenjene dubrovačkom knezu. Čremošnik, Spisi, br. 338.

<sup>175</sup> Lastovka Bratoslava traži 17. XII 1285. pred knezom da joj Budislav, sin Grupše vrati 5 perpera koje joj duguje još od vremena kad je ona bila robinja dubrovačkog kneza Ivana Georgio i bila s knezom u Veneciji (quando ipsa rediit de Veneciis occasione redeundi personam suam de servitute a domino Johane Georgio qui fuit comes Ragusii). DC 2, 65.

<sup>176</sup> Usp. navedeni slučaj iz 1297. kad su Omišani napali kneza Vladimira u luci Polače.

<sup>177</sup> Slučaj 6. VIII 1283. kad su se sporili oko zemlje u Zegovu Dragomil, sin Dobrojev s jedne i Dobroslav Dobranić i Dobroje Pripković s druge strane. Test. 1, 25. — Sličan je slučaj bio u sporu između Višnje, žene pok. Grubeše i Dragomila Dobrojevića, oboje s Lastova. Višnja je tražila da joj Dragomil vrati dio zemlje i vinograda jer su njeni. Dragomil je uz pomoć svjedoka dokazao 1294. da mu je sporna zemlju i vinograd dao njen pokojni muž zato što ga nije prijavio knezu zbog neke krađe. *Miscellanea saec. XIII, Hist. archiv Dubrovnik*.

<sup>178</sup> Dubrovački je knez odredio g. 1283. da lastovski suci Bogdan i Dragosije i Lastovac Cvjetan ispituju činjenice o sporu oko zemlje na Zegovu. Oni su bili »electi iudices ad diffiniendum questionem que vertebatur inter Dragomillum, filium Dobroe de Lagusta de parte una et Dragosclavum Dobranich et Dobroe Pripovich ex altera de quadam terra in Slegoa... Qua propter nos dicti Bogdanus, Dragossius et Zueftenus habentes plenam auctoritatem et potestatem in dicta questione, auditis et intellectis rationibus partium et visa dicta terra sententialiter iudicavimus...«. Test. 1, 25.

<sup>179</sup> U navedenom slučaju na početku teksta rasprave piše: »Coram vobis domino Johane Georgio comite Ragusii et subscriptus auditoribus...«. Na kraju presude stoji: »Hi sunt auditores Vital Binçola et Grubessius de Ragnana iurati iudices.« — ibidem. O drugim pojavama auditora, usp. Čremošnik, Spisi br. 1099, 1107, 1111, 1115.

<sup>180</sup> God. 1280. »et Mildrugum qui fuit riparius Laguste« DC 2, 65.

U pojedinim slučajevima dubrovački knez i njegovi suci prepuštaju da pojedini arbitrarni suci, tzv. prijateljski pomiritelji (*arbitri arbitratores, amiables compositores*) ispituju neki slučaj i predlože pravovaljanu presudu.<sup>181</sup>

Dubrovnik polako, oprezno, ali sigurno nameće Lastovu svoje pravne norme, sudstvo i drugo.

U gospodarsko-društvenom pogledu Lastovo je, nakon svog priključenja Dubrovniku, obuhvaćeno u jedinstveni carinski Statut Dubrovnika koji je objavljen 1277.<sup>181a</sup> Lastovci se smatraju i ubrajaju među Dubrovčane i moraju plaćati određene pristojbe kao i oni.<sup>182</sup> Lastovci trebaju davati desetinu na izvoz ribe koju ulove između Valone i Caput Comani (na Pelješcu); plaćati pristojbe za prodaju na trgu u Dubrovniku ulja, vina, žita, vapna, grožđa, smole, sira, lana, mlijeka, kože i sl.; plaćati lučku pristojbu za sidrenje lađe itd.<sup>183</sup> To su bile općenite odredbe. Nije, međutim, sigurno da su se one strogo primjenjivale na Lastovce. Naime, u XIV i XV st. Lastovci su prodavali ribu izvan Lastova, a nisu za to plaćali pristojbe. Tek u XVI st. (god. 1516) rečeno im je da moraju plaćati pristojbu za ribu koju prodaju na ribarnicama u Dubrovniku i Stonu. Za ribu koju prodaju na Lastovu nisu dužni ništa plaćati.<sup>184</sup> Nema sumnje da se Lastovci putem dubrovačke carine uklapaju ipak u robno-novčanu privredu i mogućnost prodaje svojih proizvoda na svim područjima dubrovačke komune. Izlaze na šire tržište nego su Lastovo i okolni otoci.

Prodor robno-novčane privrede zahvatio je i proizvodne odnose u agraru. Prije nego što je Lastovo došlo pod Dubrovnik, o proizvodnim odnosima nema vijesti. Zemlju i vinograd vlasnik je sam obrađivao. Kad su Lastovci potkraj XIII st. počeli darivati zemlju samostanima u Dubrovniku, postavilo se pitanje: tko će i u kakvom proizvodnom odnosu obrađivati tu zemlju. Redovnici i redovnice iz Dubrovnika nisu dolazili živjeti na Lastovo i obrađivati zemlju. Ondje nije bilo samostana, a darovana je zemlja bila površinom mala i udaljena. Tada samostan Sv. Marije de Castello iz Dubrovnika daje 1301. svoju zemlju na Lastovu u vječni novčani zakup. Zakupnik će godišnje isplaćivati samostanu na blagdan sv. Marije (25. ožujka) 4 groša.<sup>185</sup>

<sup>181</sup> Npr. 1294. pred kneževim pomoćnikom (coram Jacobo de Mence socio domini comitis Justiniani) i zakletim sucima (juratis iudicibus Grubesia Ragnine et Vitale Binçole) arbitrarni suci (arbitri arbitratores et amiables compositores) Saraca, Lampredije Balislave i Ursacije Bodacie ispitivali su već navedeni slučaj kad je Grubeša na Lastovu dao komad zemlje i vinograda Dragomilu s Lastova da ga ne tuži knezu zbog krađe.

<sup>181a</sup> M. Peterković, Statut carinarnice grada Dubrovnika, Beograd 1936.

<sup>182</sup> »Et homines Laguste intelligentur Ragusei. Et solvere teneantur sicut Ragusei« — ibidem, 428.

<sup>183</sup> ibidem, 428—429.

<sup>184</sup> Lastovski Statut gl. XCV, CV.

<sup>185</sup> »Die VIII mense marcii (1301). Ego quidem Dragomillus Curinaç de Lagusta confiteor quod ego et mei heredes debemus dare monasterio sancte Marie de Castello in perpetuum grossos IIII in festo sancte Marie de marcio omni anno. Et istos IIII grossos dictum monasterium debet habere a me et meis heredibus in perpetuum pro una possessione monasterii in Lagusta que est dicti monasterii«. PR 2, 67. — Mora biti da je bilo slično i s obradom zemlje lokrumskog samostana 1301. na Lastovu (PR 2, 70').

Premda je ovaj slučaj novčanog zakupa jedini, ipak možemo zaključiti da se nešto počelo mijenjati i u agrarno-proizvodnim odnosima na Lastovu. Kasniji razvoj zemljevlasničkih odnosa na Lastovu onemogućio je da novčani i prirodni zakup dublje proдре na otok, jer su Lastovci zabranili otuđivanje zemlje ne samo u obliku darovanja crkvi i samostanu, nego i prodaju zemlje bilo kojem strancu.

#### IV

### DJELOVANJE LASTOVACA U DUBROVNIKU POTKRAJ XIII STOLJEĆA

Kad je Lastovo postalo sastavnim dijelom dubrovačke općine, Lastovci su se mogli slobodno kretati, poslovati i nastanjivati po cijelom njenom području i u samom gradu. U Dubrovniku je potkraj XIII st. zabilježen priljev i naseljavanje Lastovaca. Njih je istina relativno mali broj, ali je zanimljivo pratiti što rade, čime se bave i kako se snalaze u novoj sredini.

Kao i svim došljacima, tako je i Lastovcima glavno da najprije dođu do stana ili kućice, da se usele, imaju krov nad glavom. God. 1280. Prodaša Lastovac kupuje stan (*quartermum*) u drvenoj kući u Dubrovniku od Deše, kćeri Martinusija de Auclino za 12 perpera i 3 groša.<sup>186</sup> Stana, žena Milče s Lastova također ima kuću (*domus*) u Dubrovniku.<sup>187</sup> U ovom je slučaju vidljivo da se Lastovac oženio u Dubrovniku. U grad je došao i Juren de Gonsa s Lastova i kupio je 1283. kuću na dražbi za 25 perpera i podijelio je na polovicu sa svojom ženom Tikosti (Tycosti).<sup>188</sup> U Dubrovniku se skućila Košuta (Cosuta) s Lastova i donijela u miraz svom mužu Jakobu, sinu Bratouča postolara, zemlju na Lastovu, koju je on 1298. oporučio njihovoj kćeri Radi.<sup>189</sup> U gradu su se udomili Dobrena i Ozren, oboje s Lastova. Svojoj djeci Dobrena je 1297. oporučila pola zemlje na Lastovu, a polovicu odredila da se proda za njenu dušu. Njihov sin Dobre prodao je 1301. drvenu kuću u Dubrovniku za 15 perpera.<sup>190</sup>

U Dubrovniku se dakle naseljuju Lastovke koje se udaju za Dubrovčane ili Lastovci koji se žene za Dubrovkinje, ili parovi s Lastova nastavljajući zajednički život u novoj sredini. Stigavši i saživjevši se u novoj sredini bave se različnim poslovima i ulaze u različna zanimanja. Upozorimo na nekoliko Lastovaca i upoznajmo čime se bave u Dubrovniku.

Dobrihna Vrede, sin Staniše s Lastova intenzivno se bavi kojekakvim poslovima obručući novac. God. 1282. u društvu s dvojicom Dubrovčana uzima kratkoročan zajam na mjesec dana u visini od 71 perpera.<sup>191</sup> Iduće godine

---

<sup>186</sup> Čremošnik, Spisi, br. 389.

<sup>187</sup> ibidem, br. 400.

<sup>188</sup> DC 1, 115', 116'.

<sup>189</sup> Test. 2, 33.

<sup>190</sup> Test. 2, 25. — PR 2, 70.

<sup>191</sup> U Dubrovniku su se redovito davali kratkoročni zajmovi s kamatnom stopom 20%.

zajmovi mu se penju na 111 perpera i 9 groša. U veliki novčani pothvat ušao je 1284. kad se zadužio za više od 400 perpera. Slijedeći su mu zajmovi malo manji. God. 1299. uzeo je 30 perpera; god. 1300. treba mu 90 perpera i 6 groša, da bi 1301. uzajmio 873 perpera i 9 groša. Istodobno znao je i sam biti kreditor doduše s malim svotama: god. 1300. dao je zajam od 10 perpera. Od ostalih njegovih djelatnosti spomenimo da je 1296. bio određen za pitropa u izvršenju oporuke Stane, kćeri Višnje žene Stjepana de Piligrino, i da se 1301. oženio Dešom, kćeri Mihajlovom. Tom je zgodom u ime miraza primio 70 perpera.<sup>192</sup> Nije poznato iz notarskih knjiga kojim se poslovima bavio i u što je ulagao novac.

Drugi Lastovac koji se također upuštao u novčarske poslove, ali manjeg obrtanja bio je Jurko. On je sam ili s drugima uzajmio 1282. svotu od 171 perpera i 2 groša, a 1283. povećava je na 202 perpera i 8 groša. Skromne svote u usporedbi s Dobrihnom. Izgleda da se Jurko bavio trgovinom sukna. Među popisanom robom koju su 1297. oteli Omišani Lastovcima spominje se da je Jurko oštećen za 25 kubita sukna. Baratajući zajmovima i novcima vodio je neki put i sporove zbog dugova koje nije namirivao. Još manjim novčanim poslovima i zajmovima bavio se njegov nećak Matej (Matheus nepos Jurci) koji je 1282. uzajmio 58 perpera i 10 groša.<sup>193</sup> U usputne zajmotražioce navedimo Slavka i Dobrenu s Lastova koji 1283. uzimaju 7 perpera i 11 groša, te Rusina, sina Coimira s Lastova koji se 1300. zadužuje (zajedno s jednim drugom) 10 perpera.<sup>194</sup>

Teret snalaženja u novoj sredini uvijek snosi prva generacija doseljenika. Njihovi sinovi bolje prolaze i lakše se probijaju kroz život. Tako je Vito, sin Obrada iz Lastova postao u Dubrovniku zlatar i 1300. primio na naukovanje nekog Klapotu da ga kroz 7 godina nauči zlatarski obrt. Iste se godine Vito u Dubrovniku oženio dobivši od žene Ruže 73 perpera miraza.<sup>195</sup>

U Dubrovnik je došao učiti za postolara Petar, sin Dražena s Lastova, s time da ga majstor postolar Obrad Berco nauči tu vještinu kroz 6 godina i da mu daje pristojnu hranu, odjeću i obuću. Za uzvrat će se Petar brinuti za majstorove stvari, vjerno ga služiti i izvršavati sve što je u vezi s učenjem obrta.<sup>196</sup>

Među dubrovačkim obrtnicima nalazi se i mlinar Priden s Lastova. On, osim svoje struke i posla, uzajmljuje 1282. i 1283. novac. To su male svote. U obje godine skupa 155 perpera.<sup>197</sup>

Dok se nabrojani Lastovčani ubacuju u jedan više-manje proizvodni život Dubrovnika, druga skupina, gonjena neimaštinom i siromaštvom postaju sluge, nudeći svoje usluge pod različitim uvjetima.

<sup>192</sup> DC 1, 27, 31, 36, 76, 137. — PR 2, 68', 93', 118', 119', 158'. — Test. 2, 17'.

<sup>193</sup> DC 1, 2, 5', 29, 34, 67, 69. — DC 3, 92. — Test. 1, 2', — Čremošnik, Spisi, br. 920, 1116.

<sup>194</sup> DC 1, 75. — PR 2, 119'.

<sup>195</sup> PR 2, 31', 50'.

<sup>196</sup> PR 2, 65.

<sup>197</sup> DC 1, 27, 42. — Čremošnik, n. dj. br. 811.

Kad neka osoba u Dubrovniku sklopi ugovor da će biti sluga, služiti (*sum ancilla*), tad je gospodar dužan pristojno je hraniti, obuvati i odijevati. Neke osobe prihvaćaju te jednostavne, najminimalnije, najosnovnije životne uvjete. Npr. god. 1301. Stanka s Lastova izjavljuje da će doživotno služiti, ne tražeći nikakvu novčanu naknadu za svoj rad.<sup>198</sup>

U drugim slučajevima osoba koja ide služiti obvezuje se da će vjerno služiti, npr. 10 godina, pod uvjetom da je gospodar pristojno hrani, odijeva i obuva. Po isteku roka služenja gospodar joj je dužan isplatiti npr. 9 perpera, kako je to bio slučaj s Dragom, kćeri pok. Butka s Lastova god. 1300.<sup>199</sup> Pod takvim uvjetima ide 1301. služiti i Raden s Lastova na 10 godina da bi na kraju staža dobio 4 perpera i nekoliko groša. Ili neka Desislava dolazi iste godine služiti za isti rok, ali za 3 i pol perpera. Na manji rok, samo na jednu godinu, pristaje služiti Dragiša s Lastova s time da dobije nakon godinu dana 30 groša.<sup>200</sup>

Postoje i drugačiji uvjeti služenja. Toliya s Lastova izjavljuje 1300. da će doživotno služiti Nikoli Martinusiju, ali da se može osloboditi kad mu isplati 20 perpera.<sup>201</sup> Dragiša s Lastova daje 1301. svog sina Vukosava da služi godinu dana Vlahu Sorento, jer je primio 40 groša. Vukosav, dakle, ide odraditi zajam od 40 groša koji je njegov otac uzeo, a nije mogao vratiti. Slično je 1301. uzela unaprijed novac u iznosu od 7 perpera Vlada, kći Tolimira s Lastova i obvezala se da će služiti 7 godina. Ako ih uspije vratiti kroz 2 godine, bit će slobodna. Jamac da će služiti kroz to vrijeme bio je njezin djed Lubijen.<sup>202</sup> Priboš Prvoslavić s Lastova predao je 1301. kćer Dobru da služi na 10 godina za 5 perpera, od koje je svote već primio 17 groša.<sup>203</sup> Neki put djed ili stric prime novac unaprijed kao npr. god. 1300. Gojslav s Lastova, tada preda unuku (*neptem suam*) da služi 8 godina u ime zaloga za primljeni novac.<sup>204</sup> Na kraju da navedemo slučaj Višnje, kćeri pok. Bogdana s Lastova koja 1300. daje svoju kćer Dragu u zalag da služi Stani Černeki 8 godina, jer je Višnja primila od Stane 4 i pol perpera.<sup>205</sup>

<sup>198</sup> »Stanca de Lagusta sum ancilla diffinite ad mortem Reprandini de Cre-spano« — PR 2, 78.

<sup>199</sup> »Draga filia quondam Butchi de Lagusta obligo me stare cum Andrea de Catena usque ad X annos... ego debeo servire fideliter et dictus Andreas debet dare dicte Drage victum et vestitum et calciamenta convenientia. Et in completo dictorum decem annorum debeo dare sibi yperperos VIII« — PR 2, 58.

<sup>200</sup> PR 2, 66, 69, 70.

<sup>201</sup> »Tholia de Lagusta sum ancilla diffinite ad mortem Nicole de Martinussio. Tali vero pacto quod quandocumque dabo sibi yperperos XX ero libera et franca in perpetuum« — PR 2, 29.

<sup>202</sup> PR 2, 66' 76.

<sup>203</sup> PR 2, 70.

<sup>204</sup> »Goyslavus filius Lubicine de Lagusta, Dragomillam neptem suam dedit et locavit ad standum cum Ursacio filio Predani Bodacie usque ad octo annos proxime venturos pro yperperis quinque, quos ipse recepit ab eo. Et ipsa Dragomilla debeat servire Ursatio fideliter usque ad dictum terminum. Et ipse Ursatio debet dare sibi victum et vestitum et calciamenta convenientia. Et predictus Goyslavus stetit pleçius quod si dicta Dragomilla fugerit vel noluit stare. Ipse Goyslavus teneatur dare et solvere dictos yperperos V« — PR 2, 58'.

<sup>205</sup> PR 2, 59.

Lastovci koji potkraj XIII st. dolaze u Dubrovnik, u malom se broju probijaju u srednji stalež. Većinom ostaju na dnu društvene ljestvice, boreći se za minimalnu egzistenciju, najviše služeći i radeći samo za hranu, odjeću i obuću, uz, neki put, veoma nisku naknadu u novcu. Ta novčana naknada često je manja od jednog perpera godišnje.

V

OSOBNNA IMENA LASTOVACA U TO DOBA

Lastovo se već od VII st. neprekidno nalazi u orbitu hrvatske države. Zanimljivo će biti ispitati kakva je antropomastika, tj. koja osobna imena i prezimena nose muškarci i žene na Lastovu. Za stoljeća do druge pol. XIII st. ne znamo njihova imena. Tek od kraja tog stoljeća, točnije od 1280, na temelju notarskih knjiga dubrovačkog arhiva možemo pobilježiti nazive. Donijet ćemo ih u originalnom zapisu. Navest ćemo sve što se uz ime spominje: supruga, kći, sin, zanimanje, ako je to navedeno.

Imena i prezimena osoba koje žive na Lastovu:

Godine 1280: Dobroe Ceperceuich, Iuanus Vratisich, Jurcus, Juren de Gonsa, Liubicna iudex, Mildrugus Mirchich, Peruosclaus Maricich, Radosta Dobranich, Recoe Drasiuoeuich, Slaucus filius Drasegne, Zuefcennus Radieuich.<sup>206</sup>

Godine 1283: Bogdanus iuratus iudex, Bratta filia Nacerati de Curçula (udana na Lastovu), Braycus, Dobroe Pripcouic, Dobrosclaus Dobranich, Dragomillus filius Dobroe, Grubennus Radini, pokojni Pribienus de Plecano, Recoe, Zuetenus (Zueftenus) iudex.<sup>207</sup>

Godine 1285: Blasius de Xorato, comes (1284—1285) (Dubrovčanin), Bogdanus filius juppani Dessisclai, Bogdanus Pribinich, Bratosclaua, Budislaus filius Grupse, Dobra filiastra Goyse, Dobra filia Zueti, Dobroe de Zeprice, Dobrosclaus, Dragomillus, Dragomillus filius Dobroe, Dragosius Pobrati, Gerdomillus Syrace, Grupsa Radoxeuich, Liubien, Liubien Radinich, Mildrugus qui fuit riparius, Milgostus de Desoe, Pribislaus Grupse, Purcus filius Dessisclai, Purcus filius Dobrani, Recoe filius Drasiuoi, Siraça filius Radossii, Vidoe Bratosclai, Zueta, Zueten Radieuich.<sup>208</sup>

Godine 1294: Dragomillus Dobroeuiç, Visigna uxor quondam Grubesse.<sup>209</sup>

Godine 1297: Bogdanus, Bogdanus presbyter, Bratosclaus, Budislaus iudex, Descus, Drage, Grubenus, Grubenus iudex, Jurcus, Mildrucus, Milenus de Stoiano, Obrat de Bogdano, Radosta, Ratcus filius Drase, Vladimirus (Valdemirus) comes Laguste.<sup>210</sup>

<sup>206</sup> Čremošnik, Spisi, br. 240, 338.

<sup>207</sup> DC 1, 124'. — Test. 1, 25.

<sup>208</sup> DC 2, 59', 65, 65'. — SCD VI, 493.

<sup>209</sup> Miscellanea saec. XIII, god. 1294.

<sup>210</sup> DC 3, 79, 92, 92'. — SCD VII, 265.

Godine 1301: Dobroe Dragano, Dragomillus Curinac, Draseç filius Predragi, Iuana Tholislauiç, Radocna Boscouc.<sup>211</sup>

Lastovci koji se spominju u Dubrovniku:

Godine 1280: Prodassia, Stane uxor Milcii.<sup>212</sup>

Godine 1282—1283: Jurcus, Matheus nepos Jurci, Pridenus molinarius.<sup>213</sup>

Godine 1283: Dobrena, Jurennus de Gonsa, Slaucus.<sup>214</sup>

Godine 1297: Dobrena uxor Osreni.<sup>215</sup>

Godine 1298: Cosuta uxor Jacobi filii Bratouce calegarii.<sup>216</sup>

Godine 1300: Draga, filia quondam Butchi, serva; Draga filia Visne, serva; Goysclaus filius Lubieine; Rusina filius Çoimiri; Tholia, ancilla; Visna filia quondam Bogdani; Vita aurifex, filius quondam Obrati.<sup>217</sup>

Godine 1301: Desislaua filia Milgosti de Stouiç, serva; Dobra filia Pribosii Peruoslauiç, serva; Dobre filius Osreni; Dobricna Vrede (Vhrede) filius Stanisse (Stanze, Stancii); Dobrovig Pribinig; Draghisa; Draghissa, servus; Drasenus filius Desseni; Lubiena avus Vlade; Milgost de Stouiç; Petrus filius Draseni (uçi za postolara); Pribos Pervoslauiç; Radenus filius Dobrouigi Pribinig, servus; Stanca, ancilla; Vlada filia quondam Tolimiri, serva; Volcoslaus filius Draghise, servus.<sup>218</sup>

Uz rijetka crkvena imena (Petar, Vito) sve su to narodna, hrvatska, slavenska imena i prezimena. Dodamo li k tome nazive zemljišta, zemljišnih čestica koja su također hrvatska, možemo s pravom zaključiti da je Lastovo u ranom srednjem vijeku bilo naseljeno etničkim i proizvodnim stanovništvom čisto hrvatskim.

### Z u s a m m e n f a s s u n g

#### AUS DER MITTELALTERLICHEN VERGANGENHEIT DER INSEL LASTOVO

Im einleitenden Teil gibt der Verfasser eine historiographische Übersicht über Lastovo. Danach folgen geographische Angaben über die Einwohnerzahl, Berufe und andersartige Tätigkeiten der Bewohner dieser Insel. Dabei werden die neuesten statistischen Ergebnisse benutzt. Schliesslich geht er zur Darstellung der mittelalterlichen Geschichte von Lastovo über, unter besonderer Berücksichtigung des 13. Jhs. In diesem Jahrhundert bestanden nämlich schon

<sup>211</sup> PR 2, 67, 70', 79.

<sup>212</sup> Čremošnik, Spisi, br. 389, 400.

<sup>213</sup> ibidem 811, 920, 1116.

<sup>214</sup> DC 1, 75, 115', 116.

<sup>215</sup> Test. 2, 25.

<sup>216</sup> Test. 2, 33.

<sup>217</sup> PR 2, 29, 31, 50, 58, 58', 59, 119.

<sup>218</sup> DC 1, 27, 36, 76. — PR 2, 65—78, 93, 119', 158. — Test. 2, 17'.

die Notariatsbücher des Historischen Archivs in Dubrovnik. In diesen ist eine beträchtliche Zahl von Angaben über die mittelalterliche Vergangenheit von Lastovo erhalten geblieben, und der Verfasser hat sie in reichem Masse ausgenützt.

Lastovo (Ladesta, Ladeston, Ladestris, Lastobon, Lasta, Lagusta, Lastouiç usw.) wurde im 7. Jh. von Kroaten besiedelt. Die erste Kunde über Lastovo brachte im Mittelalter der byzantinische Kaiser und Schriftsteller Konstantin Porphyrogenetos (909—959), der im 36. Caput seines Werkes »De administrando imperio« auch darüber schrieb, dass sich die Insel Lastobon nicht im Besitze der Narentaner befand. Bis zum Ende des 10. Jhs. stand Lastovo unter der Herrschaft des kroatischen Staates. Um das Jahr 1000 besetzte der Doge Peter II. Orseolo die dalmatinischen und kroatischen Städte und Inseln. Bei dieser Gelegenheit eroberte er nach schweren Kämpfen auch Lastovo, zerstörte die auf der Insel befindliche Festung und nahm ihren Bewohnern die Möglichkeit, Seeräuberei zu treiben. Die venezianische Herrschaft dauerte auf Lastovo nur kurze Zeit. Im 11. Jh. befand sich die Insel wieder im Gefüge des kroatischen Staates. Als im Jahre 1102 eine kroatisch-ungarische Staatsgemeinschaft geschaffen wurde, befand sich Lastovo innerhalb ihrer Grenzen. Doch im 12. Jh., von 1165 bis 1180, als es Byzanz gelungen war, die Herrschaft seines Zepters auch an der Ostadria südlich von Zadar wiederherzustellen, geriet Lastovo vorübergehend unter die Botmässigkeit von Byzanz. Indes nach dem Tode Manuels I. Komnenos (1180) wurde es neuerdings dem Kroatisch-ungarischen Staat einverleibt. Auf der im Jahre 1185 in Split abgehaltenen Synode wurde nämlich beschlossen, dass Lastovo in kirchlicher Beziehung unter die Jurisdiktion des Bistums Hvar gehöre, das seinerseits dem Erzbistum Split unterstand, und dieses befand sich auf kroatischem Territorium.

Im 13. Jh. schenkte König Andreas II. Lastovo den Herren von Krk; die diesbezügliche Schenkungsurkunde des Königs Andreas II. bestätigte Papst Honorius III. im Jahre 1221 und nahm dabei auch die Insel unter seinen Schutz. Als im 13. Jh. Lastovo so unter die Suzerenität der weitentfernten Herren von Krk übergegangen war, bemühten sich die Dubrovniker, die Bewohner der Insel zu veranlassen, sich unter Dubrovniks Botmässigkeit zu stellen. Denn dank seiner strategischen Bedeutung sicherte Lastovo Dubrovniks Seehandelsverkehr zum mittleren und nördlichen Teil des kroatischen Küstenlandes, nach Venedig und zur ganzen italienischen Adriaküste. Der Rektor der Republik Dubrovnik sandte deswegen im Jahre 1240 seine Vertrauensmänner auf die Inseln Lastovo, Korčula und Mljet, um diese zur Anerkennung von Dubrovniks Oberhoheit zu überreden.

Das Bemühen der Dubrovniker hatte zum Teil Erfolg. Lastovo schloss sich ungefähr um die Zeit vor 1272 aus freiem Willen Dubrovnik an, doch Korčula und Mljet taten dies im 13. Jh. nicht. Dubrovnik verpflichtete sich, die alten Sitten von Lastovo (*antiquas consuetudines*) bestehen zu lassen.

Die Bewohner von Lastovo befassten sich im 13. Jh. meistens mit Ackerbau und Viehzucht; dabei hielten sie an ihren eigenen, Jahrhunderte lang herrschenden Produktionsverhältnissen fest. Der Boden befand sich ausnahmslos im Besitz der Inselbewohner und wurde von ihnen selbst unmittelbar bearbeitet. Auf der Insel gab es keine leibeigenschaftlichen Beziehungen, noch



wurde der Boden einem anderen zur Bearbeitung gegen eine Naturalleistung (ad medietatem) oder eine Geldrente (ad affictum) verpachtet. Und als die Dubrovniker im 13. Jh. versuchten, die Bearbeitung des Bodens in der Form einer Produktionsbeziehung mit Geldpacht einzuführen, konnte dieser Versuch keine tieferen Wurzeln schlagen.

Trotz des Versprechens, die alten Sitten auch weiterhin bestehen zu lassen, wurde unter Dubrovniks Herrschaft Lastovos traditionelle Autonomie allmählich gebrochen. Die Gewalt wurde auf der Insel im Namen des Rektors von Dubrovnik von einem, ebenfalls Rektor (comes, vicecomes, vicarius) genannten Statthalter, einem aus Dubrovnik gebürtigen Stellvertreter des Rektors, ausgeübt. Langsam, aber sicher zog Dubrovnik die Insel in sein Oberhoheits-, Gesetzgebungs- und Rechtssprechungssystem ein. Das Ergebnis dieses Prozesses war die Verlautbarung des Statuts von Lastovo im Jahre 1310, das, in welchem Masse es auch immer Verhältnisse und Sitten auf Lastovo juristisch ausdrücken mochte, doch den Dubrovniker Gesetzen und den Entscheidungen der Legislativ- und der Exekutivorgane von Dubrovnik unterstellt war.

In wirtschaftlich-gesellschaftlicher Hinsicht wurde Lastovo in das einheitliche Zollsystem der Kommune Dubrovnik eingeschaltet. So erhielten die Inselbewohner weitreichende Möglichkeiten und die Gelegenheit, unter Dubrovniks Schutz Handel zu treiben und sich dem Seewesen zu widmen.

Als Lastovo in das Gefüge der Kommune Dubrovnik einbezogen wurde, konnten sich die Bewohner der Insel leicht und ohne Schwierigkeiten in der Stadt Dubrovnik ansiedeln. Da übten sie verschiedene Gewerbe aus, trieben Handel und befassten sich mit Geldgeschäften; sie traten auch in verschiedenartige Dienste (am häufigsten verdingten sie sich als Hausgesinde). Personen- und Ortsnamengebung waren im 13. Jh. in Lastovo durchweg kroatisch.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY  
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

# RADOVI

6

ZAGREB

1 9 7 4

UREDNIČKI ODBOR

Ljubo BOBAN, Ljubiša DOKLESTIĆ, Ivan KAMPUŠ, Hrvoje MATKOVIĆ,  
Gordana VLAJČIĆ

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

IVAN KAMPUŠ

**Radovi 6**

**Izdavač**

**Sveučilište u Zagrebu  
Institut za hrvatsku povijest**

**Za izdavača**

**Prof. dr Ljubo Boban**

**Prijevod**

**Dr Blanka Jakić (njemački)**

**Lektori**

**Branko Erdeljac, Stjepan Damjanović**

**Korektor**

**Branko Erdeljac**

**Za sadržaj priloga odgovara autor**

**Izdavački servis LIBER, Zagreb, Đure Salaja 3**